

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut ekonomických studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Slavná doba francouzského franku

Vypracovala: Marcela Hlušíková

Konzultant: Doc. Ing. Karel Půlpán, CSc.

Akademický rok: 2003/2004

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedené prameny a literaturu

V Praze dne 5. prosince 2003

podpis studenta

Děkuji svému konzultantu Doc. Ing. Karlu Půlpánovi, CSc. za vedení mé práce a jeho cenné rady a připomínky.

Abstrakt

Tato práce se zabývá monetárními dějinami Francie a jejím ústředním tématem je vývoj bimetalismu, přechod ke zlatému standardu a jeho následný pád v roce 1936. Cílem je vymezit období, ve kterém byl francouzský frank prosperující a stabilizovanou měnou.

V první části práce jsou rozebírány nejpodstatnější události z francouzské monetární historie, sledujeme zde fenomén bimetalismu. Druhá část je věnována Latinské měnové unii, která umožnila udržet bimetalický standard po co nejdelší období.

Ve třetí a čtvrté části se zabýváme ekonomickými a monetárními dějinami Francie 20. století. Ve třetí části popisujeme vliv 1. světové války na francouzskou ekonomiku a monetární vývoj. Analyzujeme rovněž zásahy Raymonda Poincarého, jenž vyvedl Francii v druhé polovině 20. let 20. století z ekonomické a monetární krize a zavedl tzv. „*franc Poincaré*”¹. Poslední část této práce pojednává o hospodářské krizi ve 30. letech 20. století, která byla hlavní příčinou pádu zlatého franku v roce 1936.

---

¹ Jedná se o název francouzské měny, pro který neexistuje vhodný překlad do českého jazyka. Z tohoto důvodu budeme v následujícím textu používat název francouzský.

Résumé

L'objet de cette recherche est d'identifier "l'époque célèbre du franc français". Notre objectif principal sera l'étude sur l'existence du bimétallisme, sur la transition vers le standard d'or et les occurrences de sa fin en 1936 en conséquence de la crise des années 1930.

La première partie concerne les événements les plus importants de l'histoire monétaire de la France. C'est surtout la réalité du bimétallisme qui est examinée. La seconde partie est consacrée au traitement de l'Union Latine où on abouti à la conclusion que grâce à cette formation-ci, le bimétallisme avait survécu en Europe jusqu'à la fin du XIXe siècle.

La troisième et la quatrième partie de ce travail expliquent la situation économique et monétaire de la France au XXe siècle. La troisième partie analyse d'abord la situation française avant la Grande guerre, après on s'oriente aux changements relatives à la guerre. Nous y traitons également la politique de Raymond Poincaré, une personne qui a contribué de façon substantielle au débarras français de la crise monétaire en instituant son "*franc Poincaré*". La dernière partie est consacrée à la crise économique des années 1930 et à son impact sur l'évolution économique et monétaire en France. Enfin on abouti aux solutions de ce problème parmi lesquelles la dévaluation du franc doré en 1936 est la plus importante.

Summary

The main purpose of this thesis is to contribute to the explanation of French monetary history through analysis of the period of bimetallism and the transmission to the gold standard until the fall of Gold Franc in the year 1936. We focused on the definition of time periods in which the French currency was prosperous and stable.

In the first chapter the main events of French monetary history are described, the second part deals with the Latin monetary union which underpinned bimetallic standard so it could remain for longer time.

In the next chapters we concentrate in more detail on the 20th century. Firstly, we describe how the Second World War influenced French economics and monetary development, then we pointed out the achievements of Raymond Poincaré who brought France in the 20th years of 20th century through the economic and monetary crisis and who introduced so called "*Franc Poincaré*". Finally the economic depression in 30th years of 20th century is depicted, which resulted in the collapse of the Gold Franc in the year 1936.

OBSAH

1. ÚVOD	9
2. NEJPODSTATNĚJŠÍ UDÁLOSTI MONETÁRNÍ HISTORIE FRANCIE A JEJICH VLIV NA VÝVOJ BIMETALISMU	11
2.1. Několik poznámek ke starším monetárním dějinám Francie	11
2.2. John Law a francouzská ekonomika	18
2.3. Velká francouzská revoluce a asignáty	23
2.4. Založení „ <i>Banque de France</i> ”	30
3. VZNIK LATINSKÉ MĚNOVÉ UNIE A PÁD BIMETALISMU	34
3.1. Podmínky pro vznik Latinské měnové unie	34
3.2. Latinská měnová unie od roku 1865 a její další vývoj	38
3.3. Pád bimetalismu a přechod ke zlatému standardu	41
3.4. „ <i>Banque de France</i> ” od vzniku Latinské měnové unie a její vývoj do 1. světové války	46
4. ÚPADEK FRANCOUZSKÉ MĚNY BĚHEM 1. SVĚTOVÉ VÁLKY A STABILIZACE FRANKU VE 20. LETECH 20. STOLETÍ	52
4.1. Předválečná ekonomika Francie a její recese během 1. světové války	52
4.2. Krize počátku 20. let 20. století jako důsledek 1. světové války.....	58
4.3. Řešení krize pomocí Poincarého politiky	63

5. KRIZE 30. LET 20. STOLETÍ A ZÁNÍK ZLATÉHO FRANKU.....	70
5.1. Francie na přelomu 20. a 30. let 20. století	70
5.2. Hospodářská krize ve Francii ve 30. letech 20.století a její řešení.....	73
5.3. Vláda Lidové fronty a devalvace francouzského franku v roce 1936	78
6. ZÁVĚR	84
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	87

1. Úvod

Francie, která bývá vzhledem ke své bohaté historii označována za kolébku kultury, hraje již dlouho zásadní roli v evropské politice a má rovněž významný vliv na mezinárodní finanční situaci. Tato země prošla mnoha vnějšími i vnitřními konflikty, které se vždy odrazily ve vývoji ekonomiky a v monetární situaci.

Můj zájem o ekonomickou a monetární historii Francie společně se studiem oboru bankovníctví a financí mě přivedl k rozhodnutí zabývat se ve svém diplomovém tématu historií francouzské měny. Cílem této práce je vymezení období prosperity a stability francouzského franku, jakožto měny evropské velmoci. K naplnění tohoto cíle bude potřeba provést průzkum nejpodstatnějších událostí monetárních dějin Francie do roku 1936, přičemž hlavním záměrem bude sledovat vývoj bimetalismu v této zemi, následný přechod ke zlatému standardu a jeho pád pod vlivem válečných a krizových událostí na konci námi sledovaného období.

Práce je rozdělena do čtyř částí, které se dále člení do menších kapitol. V první části se budeme zabývat nejpodstatnějšími událostmi francouzských monetárních dějin před vznikem Latinské měnové unie jako například rolí skotského finančníka Johna Lawa ve francouzské ekonomice, Velkou francouzskou revolucí a založením „*Banque de France*”. Zároveň budeme sledovat vývoj bimetalismu v tomto období. Je třeba podotknout, že v některých částech práce nebudou středem pozornosti pouze kovové peníze, ale i peníze papírové. Jelikož i tento druh platidla nemalým podílem ovlivnil vývoj bimetalismu, považuji za důležité o něm rovněž pojednat.

Z hlediska monetárních dějin a zejména vývoje bimetalismu bylo pro Francii důležité založení Latinské měnové unie. Tomuto tématu se budeme věnovat ve druhé části práce, kde rozebereme podmínky vzniku tohoto

monetárního celku, jeho vývoj a pád, který byl spojen se zánikem bimetalismu a přechodem ke zlatému standardu. Položíme si otázku, proč Francie tolik usilovala o založení této unie a proč trvala na zachování bimetalického standardu. V poslední kapitole této části se pokusíme objasnit vliv činnosti „*Banque de France*” na ekonomické a monetární dění Francie od založení této měnové unie do 1. světové války.

Třetí část má za cíl vysvětlit vliv 1. světové války na vývoj francouzské měny s důrazem na výchozí ekonomickou situaci Francie a její postupnou proměnu. Dále se budeme zabývat politikou Raymonda Poincarého, pomocí níž se mu podařilo stabilizovat frank ve 20. letech 20. století a zavést „*franc Poincaré*”.

V poslední části práce se změříme na nelehkou ekonomickou situaci ve Francii na počátku 30. let 20. století. Budeme se zabývat dopadem hospodářské krize na všechny oblasti ekonomiky a možnostmi řešení tohoto problému. Zároveň budeme sledovat jakým způsobem se francouzské vlády snažily s krizí vyrovnat. V poslední kapitole čtvrté části se seznámíme s ekonomickými opatřeními vlády Lidové fronty, mezi něž patřila devalvace zlatého franku v září roku 1936, která měla za následek pád této měny.

2. Nejpodstatnější události monetární historie Francie a jejich vliv na vývoj bimetalismu

2.1. Několik poznámek ke starším monetárním dějinám Francie

Cílem této kapitoly je uvést nejvýznamnější události monetární historie Francie, které poukazují na dlouhodobou existenci bimetalismu - souběžného zákonného oběhu zlatých a stříbrných mincí v této zemi. Francouzské dějiny jsou poznamenány mnoha válkami, s nimiž souviselo i časté střídání panovníků. Ti se svou moc často snažili dokázat vydáním nového platidla. Monetární vývoj Francie byl proto velmi bohatý a často až nepřehledný. V následujících odstavcích se budeme věnovat pouze těm nejpodstatnějším faktům dané problematiky.

Od doby vlády Karla Velikého do první poloviny 14. století prošel francouzský monetární systém mnoha transformacemi². Mezi smrtí Svatého Ludvíka (1270) a nástupem Karla V. na trůn (1364) došlo k mnoha událostem, které měly negativní vliv na vývoj francouzské měny. Mezi nejvýznamnější z nich patří prohraná válka u Kresčaku a v Poitiers³, uvěznění krále Jana Dobrého v Londýně, rolnická povstání, oslabení

---

² Měnová reforma Karla Velikého proběhla v roce 794. Představovala důležitý mezník pro historii západních peněžních standardů. Karel Veliký rozhodl, že měnou Svaté říše bude stříbrný dinár obsahující 1,7 g čistého stříbra (viz Redish (2000), s. 5).

³ U Kresčaku proběhla 26. srpna 1346 první významná bitva Stoleté války. Francouzský král Filip VI. byl poražen a donucen přenechat sídlo v Calais anglickému králi Eduardovi III. Bitva v Poitiers proběhla 19. září 1356, kdy byl poražen francouzský král Jan Dobrý (viz Grand Usuel Larousse-dictionnaire encyclopédique (1997), s. 1899).

královské moci a ztráta území následně po podepsání smlouvy v Brétigny⁴. Rovněž epidemie černého moru ve Francii (1348-1350) měla neblahý vliv nejen na monetární vývoj, ale na francouzskou ekonomiku obecně.

Tyto události byly příčinou nižší kupní síly obyvatel, jež se promítla do poklesu cen. Nižší nabídka pracovní síly vedla k nárůstu mezd. Vláda reagovala na tuto situaci zvýšením masy oběživa a změnou poměru nominální a reálné hodnoty měny. Tyto peněžní manipulace, které odpovídají inflaci u dnes běžné papírové měny, umožnily vyplácet nižší mzdy a snížit státní dluhy⁵. Tato opatření a s nimi spojené výhody ovšem nebylo možné zavádět častěji.

Vláda Filipa Sličného (1285-1314) řešení finančních problémů příliš nenapomohla a francouzskou ekonomiku uvedla do nesnází. Oslabení a občasná posílení měny se stala běžnými nástroji veřejných financí. Filip IV. (následník Filipa Sličného) provedl 10 změn v monetárním systému, Filip VI. 80 změn v období 1337-1350, v letech 1350-1355 nastalo 81 změn a od roku 1355 do roku 1360 francouzská měna zaznamenala dalších 51 změn⁶.

V roce 1360 došlo k zavedení monetární politiky, která přetrvala během celé Stoleté války. Systém s přímým vybíráním daní byl klíčem k nové monetární stabilitě. Do oběhu byla dána nová mince - frank, vážící 3,885 g zlata, a všechny ostatní zlaté a stříbrné mince byly zakázány⁷. Jakost mincí nebyla snížena od roku 1360 až do Dauphinoва znehodnocení (1417).

---

⁴ Smlouva v Brétigny byla podepsána 8. května 1360. Anglickému králi podepsáním této smlouvy připadlo území Calais, Guînes, Le Ponthieu, L'Agénais, Le Quercy, Le Rouergue a Le Périgord (viz Grand dictionnaire encyclopédique Larousse (1985), s. 1496).

⁵ Vilar (1974), s. 45

⁶ Consigny (2000), s. 195

⁷ Od 13. století, kdy se začaly vydávat stříbrné mince s vysokou jakostí, se zároveň razily billonové mince, které tvořily významnou část peněžního systému až do poloviny 16. století. Billon můžeme obecně definovat jako slitinu drahého kovu (stříbra) s dalšími kovy - většinou mědí, přičemž obsah stříbra v minci je nižší než 50 % z celkové hmotnosti mince. Obchodní hodnota billonové mince byla nižší než hodnota mince v peněžním oběhu (viz Grand Larousse (1960), s. 138; Grand Usuel Larousse-dictionnaire encyclopédique (1997), s. 835). Používání billonu mělo nahradit vydání

Král Karel V. (Dauphin) se ujal vlády ve svých necelých 20 letech, jako následník svého otce Jana Dobrého, který zůstal po válce u Poitiers uvězněn v Londýně. Jeho hlavním cílem bylo obnovit prosperující měnu Svatého Ludvíka, což mu však ztěžovalo znehodnocení měnové soustavy v důsledku poklesu jakosti mincí. Nejdříve vzrostla ražební cena nad původní ražební ekvivalenty. Aby nepoklesla míra zisku, vzrostly i ceny mincovních ekvivalentů. Ražební cena pak postupně rostla beze změn v ražebních ekvivalentech; v poklesu zisku bychom tudíž mohli spatřovat příčinu nového ražení peněz. Objemy ražených mincí byly vysoké a míra zisku dosahovala až 25 %⁸.

---

stříbrných mincí při nedostatku stříbra. Od roku 1493 do roku 1549 bylo vydáno 8,6 milionů tourských liber vyrobených z billonu a pouze 3,3 milionů tourských liber ve stříbře. Největším odpůrcem billonové měnové soustavy byl francouzský ekonom Jean Bodin, který v roce 1568 doporučil zrušení billonové měnové soustavy. Bodin byl nespokojen s velmi snadnou zaměnitelností billonových mincí za padělky těchto peněz. Barva a váha jednotlivých mincí si byly natolik podobné, že se padělky daly rozpoznat jen s velkými obtížemi.

Ani přes Bodinovy námitky se billonová měnová soustava nezrušila. Její používání ovšem narazilo na vážné problémy. Mezi roky 1592 a 1596, kdy bylo královskou mincovnou vydáno 2,5 milionu tourských liber v billonu, se do oběhu dostalo velké množství padělaných mincí. V roce 1603 bylo používání billonové měnové soustavy již pozastaveno a v období 1603-1674 nebyla vydána jediná billonová mince. Během 18. století se používání billonové měnové soustavy obnovilo. Tentokrát však vláda měla nad billonovou měnovou soustavou přísný dohled, což podpořilo stabilitu zlaté a stříbrné měnové soustavy (viz Redish (2000), s. 129-130).

⁸K významnému znehodnocení měny došlo i v Anglii v období 1542-1560 z důvodu dramatického poklesu obsahu stříbra a zlata v libře šterlinků. Depreciace měny začala v květnu 1542, i když zlaté i stříbrné mince byly vydávány v souladu s dohodami z roku 1533 až do května 1544. Kombinace vysokých měr zisku a rozsáhlé objemy měnových soustav představovala pro královskou pokladnu vysoké příjmy. Většina těchto příjmů byla získána z daní z prodeje zlata a stříbra určených k ražbě. V roce 1551 Edvard VI. přestal dávat do oběhu znehodnocené mince a zredukoval zákonná platidla na 50 %. To ovšem nebylo dostačující k tomu, aby se dosáhlo nového ražení základního platidla. Tato situace trvala až do roku 1560, kdy královna Alžběta I. snížila oběh platidla o dalších 25 %, což bylo nutným předpokladem nového ražení většiny stříbrných mincí. V procesu znehodnocování byl snad největším překvapením objem znehodnoceného zlata. V prvních dvou desetiletích 16. století obsahovala roční průměrná zlatá měnová soustava 50000 liber. V období let 1544-1549 byl roční průměr měnové soustavy 250000 liber. Znehodnocení mohlo vést k získání ražebního kovu dvěma způsoby: první z nich znamenal snižování objemu peněz bez růstu zisku, druhý představoval růst ražební ceny nad ražební ekvivalenty oběžných mincí tak, že zlaté mince měly větší hodnotu v průběhu ražby než v oběhu. V roce 1542 ražební cena 28,8 liber způsobila vydání nových mincí, jejichž mincovní ekvivalent byl 27,14 liber. Podobná situace se opakovala v roce 1548, kdy byly ražební ceny příčinou vydání mincí. Průměrný roční výstup během znehodnocení byl 380000 liber, přičemž na počátku 16. století šlo pouze o 15000 liber. V letech 1545-1551 byla míra zisku z vydání nového platidla přibližně 60 % (viz Redish (2000), s. 74-79).

Peněžní vývoj v 15. století se podobal vývoji ve 14. století. První etapa, tj. období 1417-1435, byla charakteristická bezvládním a významným znehodnocením měny. Naproti tomu od podepsání smlouvy v Arrasu⁹ v roce 1435 a uzavření míru s Anglií docházelo k ozdravení měny. Ludvík XI. (1461-1483) si mezi nejdůležitější cíle své vlády kladl rozvoj obchodu v oblasti Středozevního moře a sjednocení francouzské měny. Jeho prioritou bylo ukončit oběh několika zahraničních měn, a to zejména měny anglické. V roce 1467 zavedl měnu nazývanou „*angelot*”¹⁰ a v roce 1475 sluneční dukát vážící 3,49 gramů zlata. Mezi další zlaté mince zavedené Ludvíkem XI. patřil „*écu d'or à la couronne*”¹¹. Během vlády tohoto krále nebyly vydávány pouze zlaté mince, ale i stříbrné, jako například „*blanches*” vážící 3,18 gramů¹².

Karel VIII. (1483-1498) vydal celkem 4 dekrety týkající se volné ražby peněz. Do roku 1488 byly raženy stříbrné „*blancs au soleil*”, od roku 1488 se razil „*dizain*” a v roce 1489 se začal vydávat do oběhu „*niquet*”¹³. Právo razit mince bylo uděleno celkem 32 francouzským městům¹⁴.

Vláda Ludvíka XII. (1498-1515) přinesla Francii období ekonomického i monetárního rozvoje, kdy byly zavedeny zvláštní měny pro

---

⁹ Po vleklých bojích o území Arrasu byla podepsána smlouva mezi vévodou z Bourgogne a francouzským králem (viz Grand dictionnaire encyclopédique Larousse (1985), s. 692).

¹⁰ Název této měny není možné přeložit do českého jazyka, a tak ponecháváme výraz francouzský. Jedná se o dukát s vyobrazením anděla.

¹¹ Pro tento výraz rovněž neexistuje vhodný překlad, a proto ponecháváme výraz francouzský.

¹² Clain-Stefanelli, V.; Clain-Stefanelli, E. (1978), s. 47. Pro název měny neexistuje český výraz, proto ponecháváme výraz francouzský.

¹³ Pro názvy těchto měn neexistují vhodné překlady do českého jazyka, a tak ponecháváme názvy francouzské.

¹⁴ Clain-Stefanelli, V.; Clain-Stefanelli, E. (1978), s. 48. Toto právo česká města nikdy nezískala, neboť v českém státě byla ražba mince vždy zcela koncentrována do rukou panovníka a problémy s oběhem mincí různých mincovních systémů byly způsobeny oběhem jiných středoevropských mincí.

regiony Bretagne, Dauphiné, Provence a v roce 1514 byla zahájena ražba prvních francouzských testonů¹⁵.

Dalším významným francouzským panovníkem z hlediska monetárních dějin byl Karel IX., syn Jindřicha II., který se zasloužil o vydání prvního stříbrného tolaru. Ražba tohoto platidla byla ovšem v roce 1577 zakázána a místo něj byl zaveden stříbrný frank vážící 14,18 gramů¹⁶.

Zlatá i stříbrná měnová soustava během svého vývoje zaznamenala znehodnocení měny. Depreciace vycházela z podhodnocené mince a nebyla využívána k vytváření příjmu pro královskou pokladnu¹⁷. Ke znehodnocení měny napomohla též separace účetní jednotky a prostředku směny, jelikož depreciace vyplývala z redukce kovových peněz v účetní jednotce. Od druhé poloviny 14. století depreciace nastávala zejména z důvodu fyzického omezení bimetalických komoditních standardů.

Ve většině případů tržní cena mincí překročila oficiální hodnotu ještě před samotným znehodnocením. Každý edikt Františka I. (1515-1546) obsahoval dodatek, že důvodem znehodnocení měny jsou obchodníci přispívající ke zvyšování tržní ceny zlata a stříbra nad obvyklou úroveň. V roce 1554 poradce Jindřicha II. prohlásil, že mnoho osob oceňuje zlaté a stříbrné měny vyššími hodnotami, než které jsou králem povoleny. K této situaci došlo například v období let 1568-1577, kdy se oficiální hodnota dukátu změnila 10krát¹⁸.

Dalším významným vlivem působícím na peněžní systém byl dramatický růst relativní tržní ceny zlata a stříbra, jehož příčinou bylo snížení přílivu těchto kovů do Evropy. Tento problém se odrazil v nárůstu hodnoty slunečního dukátu, jehož hodnota od roku 1603 do roku 1632

---

¹⁵ Clain-Stefanelli, V.; Clain-Stefanelli, E. (1978), s. 48

¹⁶ viz tamtéž, s. 127

¹⁷ Redish (2000), s. 69

¹⁸ viz tamtéž, s. 70

vzrostla z 3,25 na 4,2 tourských liber¹⁹. Stříbrná měnová soustava se v tomto období neměnila.

Ve Francii se v průběhu 16. století vedle stříbrné a zlaté měnové soustavy používaly i měděné mince - tolary a „*doubles*”, které měly funkci zákonného platidla pouze při platbách s hodnotou nižší než 20 „*sols tournois*”²⁰. Vzhledem k nebezpečí nadbytku měděných mincí a následného znehodnocení stříbrné a zlaté měnové soustavy držela vláda nad měděnými penězi přísný dohled. Byl určen limit maximálního množství peněz, které mohly být raženy, a v každém regionu Francie byla zavedena speciální mincovna, aby nedošlo k hromadění peněz na jednom místě. Obchodovat s mědí mezi městy nebylo možné.

V období 1598-1635 množství měděných peněz vzhledem k celkovému objemu peněz bylo malé, což dále vedlo k častému padělání tohoto platidla. Používání měděných mincí bylo znovu pozastaveno na 8 let v období 1635-1643, ale už v roce 1643 bylo znovu dáno do oběhu čtvrt milionu tourských liber v mědi. To bylo doprovázeno obrovským přílivem padělaných mincí ze zahraničí, což se projevilo v nárůstu hodnoty zlatých a stříbrných mincí²¹.

Vzhledem k těmto problémům vláda přistoupila na zrušení měděných mincí. Toto opatření však bylo pouze dočasné a v roce 1656 došlo k jejich opětovnému obnovení. Existující mince byly nahrazeny měděnou mincí zvanou „*liard*”²². Během tří let bylo vydáno celkem 7 milionů liber v měděných mincích, zatímco ve stříbrných mincích bylo dáno do oběhu pouze 8 milionů. V červenci 1658 byla snížena hodnota „*liardu*” na 2 denáry, v

---

¹⁹ Redish (2000), s. 72

²⁰ Pro tyto francouzské názvy měn neexistuje vhodný překlad do českého jazyka, a proto je v následujícím textu ponecháváme ve francouzském originále.

²¹ Redish (2000), s. 132-133

²² Název této měny není možné přeložit do českého jazyka. Z tohoto důvodu ponecháváme výraz francouzský.

listopadu 1664 na 1,5 denáru a v květnu 1665 byl zakázán oběh „*doubles*”. Měděné mince se začaly znovu používat jako zákonné platidlo v 70. letech 18. století²³.

Důležitým obdobím z hlediska monetárních dějin byla vláda Ludvíka XIV. (1643-1715) a tehdejšího ministra financí Colberta, jehož hlavním cílem bylo vnést do státních financí určitý řád. Nejdříve byla snížena hodnota existujících mincí a nové mince byly vydány ve stejné hodnotě jako předchozí. Zisk pro království díky tomu pocházel zejména z nové ražby. Druhý zdroj zisku představovaly bankovky. V roce 1693 byly vydány bankovky jako „stvrzenky” pro mince, jež měly být znovu raženy, a v roce 1701 byly vydány další „stvrzenky”, které měly přinášet zisk v podobě úroku. V roce 1706 počet nezaplacených bankovek vzrostl a byly akceptovány pouze se srážkou 50 %, v roce 1712 byl tento systém zrušen definitivně²⁴.

V roce 1709 byly všechny původní zlaté a stříbrné mince považovány za nevyhovující a došlo k zavedení nové měnové soustavy. Proporcionální nárůst hodnot plynoucí z této změny však následně způsobil znehodnocení měny o 16 %. Ta poté zůstala stabilní až do roku 1713, kdy opět začalo docházet k jejímu znehodnocování²⁵.

Smrt Ludvíka XIV. v roce 1715 podpořila úpadek ekonomiky, který se projevil ve vysokém státním dluhu dosahujícím úrovně až 3500 milionů tourských liber. I když se tento dluh do roku 1717 snížil na 2160 milionů tourských liber, dané snížení nestačilo a francouzská vláda přijala - jako návrh řešení situace - nabídku Johna Lawa. Období inovací a opáření provedených Johnem Lawem je pro Francii jistě nezapomenutelné a z

---

²³ Redish (2000), s. 133

²⁴ Club européen du papier monnaie (1989), s. 21

²⁵ Redish (2000), s. 83

hlediska ekonomického velmi zajímavé zejména z důvodu až do té doby neznámé inflace v moderním smyslu slova. Proto považujeme za důležité se tomuto období věnovat podrobněji v následující kapitole.

2.2. John Law a francouzská ekonomika

Na úvod je třeba poznamenat, že ačkoli hlavním cílem této části diplomové práce je sledovat vývoj bimetalických standardů ve Francii, ekonomika Johna Lawa, založená na papírových penězích, je pro monetární dějiny Francie natolik důležitá, že jí věnujeme následující kapitolu.

John Law, původem Skot, dal francouzskému lidu počátkem 18. století novou naději a víru v lepší ekonomickou situaci a vyšší životní úroveň. Již v roce 1720 však bylo zřejmé, že jím nastolená cesta k prosperitě nevede. Následkem jeho kroků totiž Francii postihla do té doby nepoznaná inflace.

Law se narodil v roce 1671 v Edinburgu. V roce 1694 odjel do Holandska, kde ho zaujala velkolepá finanční a hospodářská organizace. Seznámil se tam s mechanismy finančních systémů a vypracoval plán na založení banky. V roce 1708 se odebral do Francie a se svou vizí seznámil budoucího regenta a finančního kontrolora Desmartese. Krátce poté ovšem musel opustit Paříž, protože byl stíhán za provozování hazardních her. Law využil příležitosti jmenování Filipa Orleánského regentem za nezletilosti Ludvíka XV. k návratu do Francie. Tehdy vládě a francouzskému lidu přislíbil, že prestiž jejich země vzroste. Tohoto cíle chtěl dosáhnout pomocí principu neustálého zvyšování oběhu peněz, jež mělo být nezbytným prostředkem vývoje obchodu. To předpokládalo založení banky, která by regulovala úvěr, byla královskou pokladnou a zároveň přijímala peníze od

soukromých osob. Tyto peníze by dále vyměňovala za neomezený počet bankovek, jejichž oběh by převyšoval kovové krytí²⁶.

Lawův návrh nicméně narazil na odpor finanční rady, a proto předložil novou nabídku, která spočívala v založení soukromé banky s jeho vlastním kapitálem bez účasti státní pokladny. Tato banka měla pracovat pod státním dohledem. Většina členů finanční rady na jeho nabídku přistoupila a 2. května 1716 mu udělila bankovní licenci. V říjnu 1716 vévoda De Noailles nařídil všem berním úřadům, aby byly všechny platby prováděny v bankovkách banky Johna Lawa. Tím se původně soukromá banka stala státní cedulovou bankou, což vedlo k tomu, že se všechny berní správy v království staly filiálkami Lawovy banky.

Tím však aktivity Lawa nekončily. Když slavný obchodník Crozat nedokázal vhodně využít privilegia Ludvíka XIV. pro veškerý obchod v Louisianě a byl nucen svůj podnik uzavřít, Law jeho společnost převzal a v srpnu 1717 založil Západní společnost. Kapitál společnosti tvořilo 100 milionů liber rozdělených na 200000 akcií po 500 librách. Akcie ovšem ztratily 70 % své hodnoty a do fondu společnosti se tak dostalo pouze 30 milionu liber, které Law půjčil státu se 4% úrokem. Výměnou státních poukázek za akcie a poskytnutou půjčkou společnost získala provozovací kapitál 4 miliony liber²⁷.

Vzhledem k závazkům Lawovy banky parlament odmítl Západní společnosti udělit koncesní listinu. V srpnu 1718 byl rozpuštěn parlament z důvodu neshody s regentem a v prosinci 1718 se konala schůze, které se zúčastnili Lawovi příznivci a odsouhlasili přeměnu soukromé banky na banku královskou. Místo tolarů pevné hodnoty byly vydány nové bankovky, jež neodpovídaly danému množství stříbra, ale určitému množství mincí, které bylo možné přetavit a snížit tak jejich hodnotu.

---

²⁶ Lambl (1936), s. 87-91

²⁷ viz tamtéž, s. 93-100

V následujícím období Law pokračoval ve svých podnikatelských aktivitách nájmem tabákového monopolu, koupil aktiv Senegalské společnosti a akcií Indické společnosti. Dále koupil akcie Orientální indické a čínské společnosti a krátce poté ovládl i Africkou společnost, čímž vlastně získal monopol pro celý zámořský obchod. Jméno Západní společnosti pozměnil na Indickou společnost.

Během jednoho měsíce se mu podařilo zvýšit kurz akcií Indické společnosti z 500 liber na 1000 liber, čímž podpořil spekulativní horečku na celém území Francie. To vyvolalo poptávku po bankovkách a Law ji plně uspokojil tiskem nových peněz. Aby si zajistil budoucnost a občanům poskytnul iluzi, že ponechání si papírových peněz nepředstavuje žádné riziko, koupil od státu privilegium tisknout bankovky, za což měl zaplatit 50 milionů liber v měsíčních splátkách. Tuto částku ovšem nevlastnil, a proto v červenci 1719 uskutečnil emisi 50000 kusů akcií Indické společnosti po 500 librách²⁸.

Oběh bankovek vydávaných bankou se měnil podle toho, jak Indická společnost vydávala akcie: 5. ledna 1719 jich bylo vytisknuto za 18 milionů liber, 11. února za 20 milionů liber, 1. dubna za 21 milionů liber, 10. června za 50 milionů liber, 25. července za 250 milionů liber, 12. září za 120 milionů liber, 24. října za 120 milionů liber, 29. prosince za 360 milionů liber. Tím se do oběhu za jeden rok dostaly bankovky v hodnotě 959 milionů liber²⁹ bez jakéhokoli nárůstu hospodářské činnosti.

Tato chaotická situace se odrazila i ve vývoji tehdejší francouzské měny. Zatímco v roce 1715 jeden zlatý „*louis*“ vážil 8,12 gramů a měl hodnotu 20 liber, do roku 1720 už jeho hodnota vzrostla na 54 liber³⁰. Law se

---

²⁸ Lambl (1936), s. 109-110

²⁹ viz tamtéž, s. 131

³⁰ Clain-Stefanelli, V.; Clain-Stefanelli, E. (1978), s. 242. Pro název měny neexistuje český výraz, z tohoto důvodu budeme používat výraz francouzský.

za své působnosti snažil zavést i jiné monetární jednotky, jako například stříbrnou libru, avšak tento záměr se mu naplnit nepodařilo.

Lidé si postupně uvědomovali, že zásahy Lawa do ekonomiky Francie nemusí být zcela správné, a proto začali rozlišovat zlaté a papírové peníze. Veřejnost ztratila důvěru v bankovky, což ohrozilo celý úvěrový systém. Soukromí podnikatelé si raději ponechávali vlastní výrobky ve svých domácnostech a vyváželi zlato do zahraničí.

Lawovým přáním za těchto okolností bylo, aby se veškeré zlato dostalo do jeho banky, a proto byl vydán edikt zakazující fyzickým i právnickým osobám vlastnit více než 500 liber v mincích nebo zlatých a stříbrných předmětech. Toto opatření, jež bychom mohli označit jako konfiskaci majetku, mělo za následek úpadek důvěry lidu³¹. Lawovy spekulace to však neovlivnilo a nadále v nich pokračoval: dne 22. února 1720 svolal valnou hromadu Indické společnosti, která se snažila situaci zachránit vydáním zvláštního opatření. To nařizovalo přijímat bankovky jako úřední měnu pouze při platbách nad 100 liber³². Zároveň byly uzavřeny všechny soukromé kanceláře, které prodávaly a nakupovaly akcie. Od poloviny března do začátku dubna tohoto roku se tímto opatřením situace změnila a lidé začali věřit v obnovení obchodování³³. Snaha o oživení pařížské burzy (v proslulé Rue Quincampoix) však úspěšná nebyla a důvěra Francouzů v bankovky stále slábla.

Navzdory tomu však Law stále tiskl další bankovky, aby dosáhl růstu kurzu akcií Indické společnosti, který byl stanoven na 9000 liber. Dne 21. května 1720 cena těchto akcií poklesla na 5500 liber a v prosinci 1720 se

---

³¹ Edgar Faure ve své knize „La banqueroute de Law” uvádí dokonce případy, kdy úředníci Indické společnosti prováděli domovní prohlídky ve snaze najít ukryté úspory obyvatelstva.

³² Lambl (1936), s. 134

³³ Faure (1977), s. 373

hodnota bankovek snížila o 50 %. Mezitím Indická společnost koupila 200000 kusů svých akcií po 9000 librách³⁴.

Francouzská veřejnost se v tomto období musela vyrovnávat s inflací nebyvalých rozměrů. Inflace se nejdříve projevila v samém centru dění - v Paříži - a poté se postupně rozšířila po celém území Francie. Parlament problematiku inflace začal projednávat až 7. února 1720, přičemž dospěl k závěru, že příčinou inflace není monetární politika, ale špatná úroda v minulých letech. Nezodpovězenou otázkou zde zůstává, zda byl tehdejší francouzský parlament natolik naivní, či zda věřil ve zvrát a v lepší ekonomickou situaci. Inflace se nejvíce projevila v nárůstu cen zemědělských výrobků, jako například masa, drůbeže, zeleniny apod. Ceny těchto statků se během působnosti J. Lawa ve francouzské ekonomice zvýšily přibližně 8krát³⁵. Není nutné dodávat, jak hroživé důsledky pro francouzskou veřejnost z toho plynuly, když si uvědomíme, že Francie v této době byla zemí orientovanou na zemědělskou produkci.

Vzhledem k této dramatické situaci vypukla všeobecná panika a lidé začali žádat slíbené proplacení bankovek. Law již ovšem neměl v záloze další opatření, s jejichž pomocí by mohl danou situaci řešit. Jeho zásadním omylem byla domněnka, že zvýšeným oběhem peněz roste hodnota majetku státu. Zároveň si též neuvědomil, že k určitému obchodnímu rozvoji je zapotřebí jen určité masy oběživa a že v dané situaci je k udržení cenové rovnováhy třeba odpovídající kovové krytí. **Dne 10. října 1720 byla uzavřena Lawova banka, 1. listopadu 1720 ztratily veškeré bankovky svoji hodnotu a 2. prosince bylo rozhodnuto, že akcie, které nejsou okolkovány, budou prohlášeny za neplatné³⁶.**

---

³⁴ Lambi (1936), s. 137

³⁵ Faure (1977), s. 341

³⁶ viz tamtéž, s. 653-656

John Law tak nejen zklamal a připravil o veškeré úspory nemalou část francouzského obyvatelstva, ale jeho jméno bude také navždy spojeno s inflací nebývalých rozměrů. Francouzská ekonomika musela vyčkat až do 40. let 17. století, než se ceny drahých kovů ustálily na stabilní úrovni. Bankovní systém pak čelil nedůvěře obyvatelstva až do 19. století.

2.3. Velká francouzská revoluce a asignáty

Francouzská revoluce (1789-1815) znamenala nejen pro Francii samotnou, ale i pro ostatní evropské země radikální změny. Tyto změny neměly pouze charakter politický, ale i ekonomický, a ten se dále odrazil v monetárním vývoji těchto zemí. I přesto, že francouzská vláda v průběhu 18. století neřídila francouzskou ekonomiku k maximální výkonnosti a spíše se z ní snažila těžit pouze ve vlastní prospěch, Francie se v této době těšila z rozvoje zahraničního obchodu. Důkazem tohoto faktu může být skutečnost, že od roku 1715 do roku 1789 Francie prostřednictvím obchodování s ostatními zeměmi shromáždila více než polovinu všech drahých kovů dovezených do Evropy³⁷.

Od roku 1726, kdy byla dána do oběhu měna s názvem „*louis aux lunettes*”³⁸, do počátku revoluce nezaznamenala francouzská měna žádné výrazné změny. K jediné změně během tohoto období došlo v roce 1785, kdy byla zredukována váha zlatého „*louis*” o 6,7 %³⁹. Calonne, tehdejší ministr financí, argumentoval tím, že tato změna byla nutná, protože zlato bylo při ražení peněz podhodnoceno. Poměr ceny zlata a stříbra se ve Francii v roce

---

³⁷ Dowle, De Clermont (1972), s. 13

³⁸ Pro název této měny neexistuje překlad do českého jazyka, z tohoto důvodu ponecháváme název francouzský.

³⁹ Redish (2000), s. 73

1762 totiž pohyboval na úrovni 1:14,45, zatímco v Anglii měl tento poměr ve stejném období hodnotu 1:15,2 a na hamburském trhu v 70. letech 18. století se pohyboval na úrovni 1:14,7. Z daných údajů tedy vyplývá, že zlato bylo ve Francii při ražbě podhodnoceno. Po změnách provedených ve francouzské měnové soustavě byl tento poměr uveden na úroveň 1:15,5⁴⁰.

Je zřejmé, že s vypuknutím Francouzské revoluce nastalo mnoho změn ve všech oblastech ekonomiky a musela se jim průběžně přizpůsobovat i měnová soustava. Abychom mohli sledovat vývoj měnového systému v tomto období, považujeme za důležité nejprve se věnovat okolnostem vzniku revoluce, jejímu průběhu a poté samotné měnové soustavě.

Francie 18. století byla absolutistickou monarchií, jejíž základy spočívaly na stavovském rozdělení společnosti. Jedním stavem ve státě bylo duchovenstvo, jehož hospodářská moc spočívala v ohromném pozemkovém vlastnictví. Z hlediska společenského bylo nesourodým celkem. Elitu tvořilo vyšší duchovenstvo výhradně šlechtického původu většinou sídlící na královském dvoře. Postavení nižšího duchovenstva bylo obdobné jako postavení třetího stavu⁴¹.

Charakteristickým znakem šlechty byla hospodářská a daňová privilegia, přednostní právo na vysoké hodnosti v armádě a na významná místa ve správní a soudní administrativě⁴². Tato situace znepokojovala lid, který tyto výhody neměl a pro blahobyt šlechty musel platit vysoké daně. Je důležité mít na paměti, že chování a nálada francouzského obyvatelstva byla stále ještě poznamenána šokem spojeným s pádem Lawovy ekonomiky a s obavami z dalšího krachu.

Tehdejší ministr financí Jacques Necker, původem ženevský bankéř, navrhl změnu daňového systému. Jeho návrh ovšem nebyl přijat, a proto

---

⁴⁰ Redish (2000), s. 73

⁴¹ Hroch, Kubišová (1990), s. 53

⁴² viz tamtéž

Necker v krátké době na svoji funkci rezignoval. Před svým odstoupením zveřejnil údaje o příjmech a výdajích královské pokladny, což vyvolalo značné pobouření, neboť vyšlo najevo, jak velké částky připadají na život královského dvora. Charles Alexandre de Calonne, Neckerův nástupce, pokračoval v zálohování královské pokladny systémem státních půjček, čímž se mu během následujících tří let podařilo uklidnit veřejné mínění a uspokojit vysoké nároky dvorských kruhů. Přibližně čtvrtina státního rozpočtu byla tvořena vojenskými výdaji, 6 % představovaly výdaje královského dvora a tzv. civilní státní výdaje činily 24 %. Zbývající část státního rozpočtu byla použita k úhradám státního dluhu, jehož největšími věřiteli byli vévoda z Artois a vévoda z Provence. V roce 1786 byla ovšem státní pokladna vyčerpána a nastal finanční krach⁴³.

Jediným cílem krále v této době bylo zvýšit daně, proti čemuž se postavil parlament a požádal o svolání zemského sněmu. Král souhlasil a z obavy realizace Calonnovy reformy, která ohrožovala výsadní postavení šlechty a duchovenstva zdaněním všech stavů podle výše příjmů, povolal Neckera zpět do své funkce. Třetí stav v červnu 1789 vytvořil Národní shromáždění a pod vedením Mirabeaua se vzepřel králi⁴⁴. V reakci na tuto vzpouru 12. července 1789 Ludvík XVI. odvolal Neckera a na jeho místo dosadil barona De Breteuil⁴⁵.

Rentiéři a obchodníci se začali obávat bankrotu, pobouřené pařížské obyvatelstvo se shromažďovalo v ulicích a svoji nespokojenost vyjádřilo 14. července 1789 útokem na Invalidovnu a Bastilu. Dobytí Bastily znamenalo zahájení Velké francouzské revoluce.

---

⁴³ Hroch, Kubišová (1990), s. 58

⁴⁴ Od července 1789 se Národní shromáždění přejmenovalo na Ústavodárné shromáždění, jelikož jeho hlavním úkolem bylo vypracovat ústavu (viz Hroch, Kubišová (1990), s. 68).

⁴⁵ Hroch, Kubišová (1990), s. 69

I když se po další tři roky nepodařilo francouzského krále sesadit, Ústavodárné shromáždění vykonávalo de facto funkci vlády Francie. Jedním z jeho nejvýznamnějších cílů bylo vyřešit finanční problémy země. K tomu měla napomoci nová papírová měna - tzv. asignáty, které se začaly používat od prosince 1789. Jejich smyslem měl být příjem pro státní pokladnu a částečné splacení dluhu eskontní bance. **Původní asignát byl zvláštní typ cenného papíru, který měl hodnotu 1000 liber a svému držiteli vynášel 5% úrok⁴⁶.** Postupem času se tento cenný papír stal obecně přijímanou měnou Francie.

I když v této kapitole je našim hlavním cílem sledovat vývoj bimetalismu, považujeme za nutné zmínit se i o asignátech, tedy papírových penězích, a to ze dvou důvodů. Francouzská revoluce byla jednak zásadním okamžikem pro celé dějiny Francie, a proto je zajímavé zabývat se problematikou klíčové měny v tomto období. Druhým důvodem pro sledování vývoje asignátů je fakt, že vývoj této papírové měny ovlivňoval i oběh stříbrných a zlatých mincí - tedy bimetalický standard (viz níže uvedené pasáže).

V dubnu 1790 byly vydány asignáty v hodnotě 400 milionů tourských liber s 3% úrokem. Podílové listy měly hodnotu 500 a 200 liber. V září 1790 byly vydány asignáty v hodnotě 800 milionů liber, ovšem již bez úroku, a zároveň bylo zrušeno vyplácení úroků pro dříve vydané asignáty. Hodnota podílového listu byla stanovena na 20 liber. V květnu 1791 měl podílový list hodnotu 5 liber⁴⁷.

Vývoj hodnoty asignátů odrážel ekonomickou a politickou situaci země. Důležitou roli sehrály i psychologické faktory jako například důvěra obyvatelstva⁴⁸ a ekonomické podmínky (např. objem vydané měny, úroveň

---

⁴⁶ Vilar (1974), s. 377

⁴⁷ viz tamtéž

⁴⁸ Např. 10. září 1792, kdy proběhly masakry u Valmy, hodnota asignátů vzrostla z 57 % na 72 %. Příčinou tohoto vzrůstu byla víra obyvatelstva v nový režim (viz Vilar (1974), s. 379).

domácích cen, úroveň cen v zahraničí apod.). V listopadu 1791 hodnota asignátů měřená peněžní prémie poklesla o 18 %. Od ledna do května 1792 byly vydány další asignáty, čímž jejich celková hodnota v oběhu vzrostla na 2250 milionů liber. Lidé jim však důvěřovali čím dál méně a začali skupovat zboží všeho druhu, což se odrazilo v nárůstu cen všech komodit⁴⁹.

Je třeba upozornit na skutečnost, že vedle asignátů, tedy papírových peněz, byly v oběhu i kovové peníze. V lednu 1791 bylo rozhodnuto ponechat v oběhu stříbrné mince o hodnotě 20 a 15 „sols“, v roce 1792 byly dány do oběhu zlaté mince: dukát a „louis“. Je tedy zřejmé, že i za revoluce se ve Francii udržel bimetalismus. Když si z pohledu dnešní ekonomické vědy uvědomíme, že francouzský monetární systém v tomto období používal zároveň asignáty, zlaté mince, stříbrné mince a dokonce i měděné mince s hodnotami 3, 6, 12 denárů, naskytne se nám otázka, jakým způsobem se francouzská vláda vypořádala s tolika souběžně existujícími soustavami. Tehdejší vláda tuto problematiku vyřešila zcela jednoduchým způsobem - ceny všech komodit a služeb na trhu musely být vyjadřovány jednotkami všech existujících měnových soustav⁵⁰.

Exekuce krále a začátek války s Anglií vedly k poklesu hodnoty asignátů v první polovině roku 1793. V tomto období bylo vydáno 5 miliard liber v bankovkách nízkých hodnot a hodnota asignátů poklesla na čtvrtinu jejich nominální hodnoty⁵¹. V následujícím období došlo ve vývoji k obratu. Od srpna 1793 do prosince 1793 kurs asignátů vzrostl z 22 % na 48 % nominální hodnoty. Tento růst byl významně ovlivněn vítězstvím Francie ve válce v roce 1793 a nastolením nové vlády tzv. „Vlády teroru“⁵².

---

⁴⁹ Chown (1996), s. 225

⁵⁰ Dowle, De Clermont (1972), s. 15. Název měny „sol“ není možné přeložit do českého jazyka, a proto jej ponecháváme ve francouzském originále.

⁵¹ Chown (1996), s. 226

⁵² Vilar (1974), s. 378

Na začátku roku 1794 vypukla ve Francii vysoká inflace, což mělo za následek zejména odliv kapitálu ze země a znehodnocení úspor obyvatelstva. Do listopadu 1794 hodnota asignátů poklesla na 24 % nominální hodnoty a jejich celková hodnota v oběhu dosahovala výše 6400 milionů liber⁵³.

Pro shrnutí vývoje hodnoty asignátů pro období 1790-1796 uvádíme následující tabulku. Hodnota asignátů je vyjádřena procentuálně vzhledem k jejich hodnotě v roce 1789.

Měsíc	Rok						
	1790	1791	1792	1793	1794	1795	1796
Leden	96	91	72	51	40	18	0,46
Únor	95	91	61	52	41	17	0,36
Březen	94	90	59	51	36	13,28	
Duben	94	89	68	43	36	10,71	
Květen	94	85	58	52	34	1,52	
Červen	95	85	57	36	30	3,38	
Červenec	95	87	61	23	34	3,09	
Srpen	92	79	61	22	31	2,72	
Září	91	82	72	27	28	2,08	
Říjen	91	84	71	28	28	1,36	
Listopad	90	82	73	33	24	0,77	
Prosinec	92	77	72	48	20	0,52	

Zdroj: Sée, H.: Histoire Economique de la France, 1991. In: Chown (1996), s. 231

Hodnota asignátů se vzdálila od svého původního poměru ke kovové měně natolik, že již nebylo možné udržet danou paritu. V prosinci 1793 se francouzská vláda tento problém rozhodla vyřešit prostřednictvím zákazu oběhu kovového platidla a konfiskací veškerých drahých kovů. Ovšem v srpnu 1795 se objevily snahy o obnovení oběhu kovových mincí, a tak se opět začaly razit stříbrné 5franky⁵⁴.

Vzhledem ke stále rostoucí inflaci byla v únoru 1797 zrušena možnost platit daně prostřednictvím asignátů. I když lidé stále věřili v obrat situace a asignáty nadále používali a kupovali, jejich očekávání se nenaplnilo. Ke

⁵³ Vilar (1974), s. 379

⁵⁴ Dowle, De Clermont (1972), s. 16

zhoršení ekonomického vývoje Francie v této době rovněž přispívalo i časté padělání asignátů.

V září 1797 vláda stanovila, že dvě třetiny státního dluhu budou splaceny dluhopisy, které budou zaručeny prodejem dříve konfiskovaného majetku, a zbývající třetina dluhu bude splacena později. V návaznosti na tyto kroky byl přehodnocen rozpočet a zřízen nový a propracovanější fiskální systém. V důsledku bohatých úrod v roce 1796 byla ekonomická recese předchozích let vystřídána konjunkturou. Za těchto podmínek se ustálila vnitřní ekonomika Francie. Ke stabilizaci ekonomiky přispělo i obnovení obchodních vztahů se Španělskem a zájem severní Evropy o francouzské výrobky⁵⁵.

Hlavním cílem této kapitoly bylo sledovat vývoj měnové soustavy a bimetalismu během Velké francouzské revoluce. Pozorovali jsme, jak v tomto období vedle sebe fungovalo vícero měnových systémů (asignáty, zlatý standard, stříbrný standard, měděné mince), které se navzájem ovlivňovaly. Z této kapitoly tedy vyplývá důležitý poznatek: **ačkoli v období revoluce na poli měnové politiky sehrály významnou roli papírové peníze - asignáty, stále zde přetrval bimetalický standard.** Závěrem je možné říci, že revoluce vytvořila podmínky pro vznik „*Banque de France*”. Její vznik a vývoj je pro monetární historii Francie velmi důležitý, a proto se jí budeme věnovat v následující kapitole.

---

⁵⁵ Vilar (1974), s. 381

2.4. Založení „*Banque de France*”

Francouzská revoluce vytvořila podmínky, které napomohly rozvoji průmyslu a obchodu, ale na druhou stranu přinesla francouzské veřejnosti další negativní zkušenost s papírovými penězi. Tyto okolnosti přivedly Napoleona Bonaparta k myšlence založit banku⁵⁶. Jeho úvahy byly ovlivněny dvěma faktory: zlaté a stříbrné peníze již nestačily zabezpečovat prostředek směny z důvodu omezených možností těžby těchto drahých kovů a bylo je třeba nahradit papírovými penězi. Dalším faktorem byla potřeba existence úvěrové banky, která byla pro rozvoj obchodu nepostradatelná.

„*Banque de France*” byla založena jako akciová společnost, jejíž základní kapitál tvořilo 30 milionů franků. Jejím hlavním úkolem bylo vydávat bankovky a přijímat vklady. Valnou hromadu banky tvořilo 200 nejvýznamnějších akcionářů, kteří volili její správní radu skládající se z 15 členů. Kontrolu nad správní radou vykonávala trojčlenná dozorčí rada. V čele banky stáli Le Couteulx de Canteleu a Jean Frédéric Perregaux⁵⁷.

„*Banque de France*” zahájila svoji činnost 20. února 1800. Napoleon Bonaparte a jeho nejbližší okruh příbuzných byli prvními upisovateli podílů banky. Dne 25. února 1800 se pokladna pro umořování státního dluhu zaručila za vrchní finanční ředitele dvěma miliony franků, z nichž polovina byla investována do akcií banky. V březnu 1800 zaznamenala banka další příliv kapitálu pocházejícího původně ze státní loterie a od

---

⁵⁶ Myšlenka centrální banky se objevila již u Neckera, který chtěl určitým způsobem sdružit představitele v té době největších francouzských bank jako např. banky v Paříži, Lyonu a Bordeaux, ovšem z důvodu vypuknutí revoluce se mu tento plán nepodařilo uskutečnit (viz Saint-Genis (1896), s. 5).

⁵⁷ Aubert, Juvigny, Messin (1975), s. 14

vedení správního obvodu Seiny. Tímto se tyto dvě instituce staly významnými akcionáři „*Banque de France*”⁵⁸.

Právo vydávat bankovky udělil zákonodárny sbor bance až 14. dubna 1803, a to na dobu 15 let⁵⁹, přičemž její základní kapitál byl zvýšen na 45 milionů franků⁶⁰. **Díky tomuto pověření nemohly ostatní banky ve Francii vydávat bankovky bez souhlasu vlády**⁶¹.

Změna politického systému, vysoké vojenské výdaje a rostoucí inflace byly příčinou bankovní reformy. S platností od 22. dubna 1806 bylo řízení veškerých záležitostí banky svěřeno jednomu guvernérovi a jeho dvěma zástupcům, které jmenoval Napoleon, a původní vedení banky bylo odvoláno. Zároveň bylo prodlouženo právo tisku peněz na dalších 25 let a zvýšen základní kapitál na 90 milionů franků⁶².

Smyslem další reformy (1808), bylo zajistit právní rámec banky. V dekretu vydaném 16. ledna 1808 byly uvedeny základní stanovy banky, jež vycházely z předcházejících opatření a byly zaměřeny zejména na eskontní banky, které se měly zakládat v budoucnu. V čele každé pobočky měl stát jeden ředitel jmenovaný císařem, tři kontrolóři a šest až dvanáct asistentů⁶³.

Do roku 1848 nebyla celková suma peněz vydaných do oběhu žádným způsobem limitována. Banka měla pouze povinnost na požádání proplatit své krátkodobé závazky v kovových peněžích. Musela proto

---

⁵⁸ V periodiku *Monitor* vedení banky uveřejnilo zprávu o tom, že stát nemá přístup ke kapitálu banky. K tomuto kroku jej vedly kumulující se obavy obyvatelstva o svůj majetek, o který již přišlo při spekulacích s assignáty a při bankrotu ekonomiky Johna Lawa (viz Redon, Besnard (1996), s. 6-7).

⁵⁹ Právo tisku peněz bylo následně uděleno bance v letech 1806, 1840, 1857, 1897 a 1918 (viz BDF (1972), s. 137).

⁶⁰ Vilar (1974), s. 382

⁶¹ BDF (1972), s. 137

⁶² Aubert, Juvigny, Messin (1975), s. 15).

⁶³ Redon, Besnard (1996), s. 11

udržovat mezi platidlem v oběhu a jeho kovovým krytím takový poměr, aby byla schopna kdykoli zajistit konvertibilitu. V následující tabulce uvádíme objem bankovek v oběhu vydaných „*Banque de France*” a její zásoby kovu od roku 1807 do roku 1848.

	1807	1815	1825	1830	1848
Objem bankovek v oběhu (miliony FrF)	84,648	40,907	218,116	223,623	342,291
Zásoba kovu (miliony FrF)	74,5	49,9	127	145	176,2

Zdroj: De Saint-Genis (1896), s. 148

Podle dat uvedených v tabulce je zřejmé, že zásoba kovu a objem bankovek sledovaly stejný trend. V období 1807-1815 klesla zásoba kovu i objem bankovek a od roku 1815 do roku 1848 rostla zásoba kovu i objem bankovek. Můžeme tudíž konstatovat, že se bance dařilo udržovat požadovaný poměr.

Krize v roce 1848 však vyvolala obrovskou paniku a lidé začali z banky vybírat uložené peníze. Z tohoto důvodu **guvernér banky 15. března 1848 vydal nařízení, že při platbách mohou být přijímány pouze bankovky se zaručeným kovovým krytím**, a bylo určeno maximální množství peněz, které mohla banka vydat. O stavu svých účtů banka informovala veřejnost každý týden v periodiku *Monitor*⁶⁴.

Pro vývoj banky bylo důležité datum 7. dubna 1803, kdy bylo rozhodnuto, že francouzským prostředkem směny bude „*franc germinal*”⁶⁵. Do oběhu byly dány jak stříbrné, tak zlaté mince. Ve stříbře byly vydány mince s hodnotou 2, 5, 0,5 a 0,25 franků. Dvacetifrankové a

⁶⁴ De Saint-Genis (1896), s. 55-56

⁶⁵ Pro tento název měny neexistuje ekvivalentní výraz v českém jazyce, a proto v následujícím textu budeme používat výraz francouzský.

čtyřicetifrankové mince byly raženy ve zlatě. **Frank měl tedy dva legální ekvivalenty: 4,5 gramů stříbra a 0,29033 gramů zlata**, z čehož vyplývá, že hodnota zlata byla 15,5krát vyšší než hodnota stříbra⁶⁶.

Počátkem 19. století došlo k významným politickým změnám, které vyžadovaly sjednocení peněžního oběhu. Při této příležitosti bylo zjištěno, že od roku 1799 do roku 1814 bylo vydáno 528 milionů franků ve zlatě a 888 milionů franků ve stříbře (tyto údaje nezahrnují peníze vydané v mincovnách mimo území Francie)⁶⁷. Je tedy zřejmé, že se v této době ve Francii stále udržel bimetalický standard a že neexistovaly žádné důvody pro změnu tohoto systému.

---

⁶⁶ Vilar (1974), s. 382

⁶⁷ Dowle, De Clermont (1972), s. 21

3. Vznik Latinské měnové unie a pád bimetalismu

3.1. Podmínky pro vznik Latinské měnové unie

Měnovou unii je možno definovat různými způsoby. Mohli bychom ji charakterizovat jako **souhlas dvou nebo více zemí používat jednotný způsob regulace měny, nebo jako dohodu vzniklou mezi několika zeměmi, přičemž smlouva unie stanovuje, jak mají vlády jednotlivých zemí řešit problémy vzniklé v monetární oblasti**. V druhém typu unie dochází při přistoupení ke společné dohodě k přenechání kompetencí v rozhodování o zákrocích v monetární politice jedné země jiné nadnárodní autoritě. Je zřejmé, že v obou dvou typech měnové unie dochází k potlačení autonomních monetárních systémů⁶⁸.

Měnové unie, které vznikly v průběhu 19. století, můžeme rozdělit do dvou skupin. Do první patří ty, které vznikly v rámci jedné země, například Švýcarská měnová unie (1848), Italská měnová unie (1861) nebo Německá měnová unie (1871). V tomto typu měnové unie se obvykle používala stejná účetní jednotka a stejný prostředek směny⁶⁹.

Jinou skupinu představují unie mezinárodního charakteru. Důležitým předpokladem jejich existence bylo určení devizových kurzů. Příkladem tohoto typu unie byly Německo-rakouská měnová unie (1857), Skandinávská měnová unie (1872) a Latinská měnová unie (1865). Pro Latinskou měnovou unii a pro Skandinávskou měnovou unii byla typická vazba mezi měnami členských zemí založená na fixním devizovém kurzu. Tento kurz byl určen poměrem 1:1, přičemž společnou účetní jednotkou v Latinské měnové unii byl frank a ve skandinávské koruna. V účastnických zemích paralelně

---

⁶⁸ Vanthoor (1996), s. 8

⁶⁹ viz tamtéž

probíhal vnitřní oběh vlastní měny⁷⁰. V následujících třech kapitolách se budeme věnovat právě Latinské měnové unii, která je pro námi sledovaný vývoj a pozdější zánik bimetalismu zásadní.

Vznik Latinské měnové unie byl ovlivňován mnoha faktory. Mezi ty nejdůležitější patří válečná tažení francouzského císaře Napoleona. Kvůli těmto válkám byla celá Evropa rozpolcená a některé země nebyly jako monetární celek vůbec schopné fungovat (např. Švýcarsko nebo Itálie). Ve Švýcarsku vznikl problém mezi jednotlivými kantony: obyvatelé francouzsky mluvícího kantonu si přáli přijmout francouzský monetární systém, zatímco představitelé německy mluvícího kantonu byli spíše příznivci německého systému. Po přehodnocení situace představitelé německého kantonu dospěli k závěru, že francouzský systém byl oproti německému propracovanější, a tak došlo k přijetí francouzského systému.

Belgie přijala francouzský monetární systém podle zákona z 6. června 1832, takže obsah drahého kovu v belgických mincích odpovídal francouzským normám. Další zemí, která přizpůsobila svůj monetární systém francouzským standardům, byla Itálie v roce 1861.

Francie byla hlavní obchodní partner pro výše jmenované země již před vznikem Latinské měnové unie. Belgická a švýcarská ekonomika byla charakteristická vysokou akumulací kapitálu, která pocházela z rychle rostoucí industrializace. Jiná situace byla ve Francii a Itálii, kde se průmysl začal vyvíjet rychlejším tempem až od druhé poloviny 19. století. Francie měla oproti Itálii výhodu v tom, že si díky své minulosti zachovala významnou roli v mezinárodním obchodu. I když francouzská ekonomika byla oslabená, podařilo se Francii dospět do pozice nejvýznamnějšího vývozce kapitálu v Evropě⁷¹.

---

⁷⁰ Vanthoor (1996), s. 10

⁷¹ viz tamtéž, s. 32

Dne 19. července 1853 se na Vídeňské konferenci sešli účastníci, kteří používali pruský nebo rakouský systém. Hlavním tématem konference bylo zlepšení regionálních tržních podmínek, k čemuž mělo přispět vhodné určení poměru hodnot zlata a stříbra. Tato hodnota se pohybovala v rozmezí 1:15-1:16⁷². Na konferenci bylo rozhodnuto povolit ražbu zlatých korun, přičemž hodnota koruny se rovnala polovině hodnoty stříbrné libry. Výhoda tohoto opatření měla spočívat v možnosti měnit obsah zlata v mincích v závislosti na tržních změnách. Toto opatření se ovšem zanedlouho projevilo jako neefektivní⁷³.

Období let 1848-1870 bylo charakteristické nedostatkem stříbra, jenž přiměl většinu zemí k používání zlaté měnové soustavy. První země, které se tato problematika dotkla, byly USA, kde byl od roku 1792 zaveden poměr hodnoty zlata a stříbra na úrovni 1:15. Již v roce 1818 bylo americkým ekonomům zřejmé, že bude třeba poměr hodnot kovů pozměnit. Ke skutečné změně však došlo až v roce 1834, kdy tento poměr nabyl hodnoty 1:16. Hmotnost stříbrného dolaru setrvala na 371,25 gránech, ale hmotnost zlatého dolaru poklesla z 24,75 gránů na 23,22 gránů⁷⁴. Tato změna měla významný dopad na stříbrnou měnovou soustavu; během tří měsíců z peněžního oběhu vymizely stříbrné mince v hodnotě 50 milionů dolarů⁷⁵.

Ve 40. letech 19. století došlo k objevení nových zlatých ložisek. Americký tržní poměr ceny zlata a stříbra byl v této době na úrovni 1:15,5. Jelikož stříbrná měnová soustava byla ohrožena roztavením mincí malých nominálních hodnot, USA přešly na zlatý standard. Obsah stříbra na jeden dolar se snížil z 371,25 gránů na 345,6 gránů, což se projevilo poklesem poměru hodnoty zlata a stříbra na 1:14,88. Volná ražba stříbrných mincí byla

---

⁷² Chown (1996), s. 84

⁷³ viz tamtéž

⁷⁴ Grán představuje nejmenší jednotku hmotnosti a je roven 0,06 gramu.

⁷⁵ Chown (1996), s. 81

zrušena a jako zákonné platidlo se povolilo používání stříbrné mince do hodnoty 5 dolarů.

Tento fenomén se projevil i ve Francii; **koncem 50. let 19. století stříbrné mince ve Francii nepředstavovaly více než 3 % veškerého oběživa**⁷⁶. Pro přehled vývoje poměru ceny zlata a stříbra ve Francii do roku 1865 uvádíme následující tabulku:

	1840	1845	1850	1855	1860	1865
Hodnota	1:15,70	1:15,90	1:15,46	1:15,38	1:15,50	1:15,43

Zdroj: Chown (1996), s. 78-79

Jelikož Švýcarsko na zánik stříbrné měnové soustavy reagovalo znehodnocením dvoufrankových mincí, Francie a Itálie byly motivovány k úpravám vlastních měnových soustav. Francie situaci vyřešila zákazem přijímání švýcarských mincí, který vydala 14. dubna 1864⁷⁷.

---

⁷⁶ Redish (2000), s. 185

⁷⁷ Chown (1996), s. 85

3.2. Latinská měnová unie od roku 1865 a její další vývoj

Počátek existence Latinské měnové unie je spojen s datem 23. prosince 1865, kdy francouzská vláda svolala do Paříže konferenci, jejímž hlavním cílem mělo být stanovení jednotného měnového systému ve všech účastnických zemích, tj. ve Francii, v Itálii, ve Švýcarsku a v Belgii⁷⁸. Smlouva, která byla při tomto setkání podepsána, nabyla platnosti 1. srpna 1866⁷⁹.

Klíčovou roli při zakládání Latinské měnové unie hrála Francie. V roce 1803 Napoleon určil, že základem francouzské měnové soustavy bude „*franc germinal*” se zlatým i stříbrným ekvivalentem. Jelikož definitivně nestanovil, který z kovů bude platit jako zákonné platidlo, byly v oběhu stále jak stříbrné, tak zlaté mince, a nadále se tedy používal bimetalický standard.

Existenci bimetalismu však ohrozil pokles ceny zlata, ke kterému došlo v polovině 19. století (viz kapitola 3.1.). Všechny země Latinské měnové unie v tomto období dovážely zlato za účelem ražby peněz a zároveň vyvážely stříbro. Švýcarsko snížilo obsah stříbra v mincích na 80 %, Itálie a Francie na 82,5 %. Tyto změny vedly k obtížnému stanovení cen při obchodování mezi členskými zeměmi, a tím vznikl tlak na vytvoření jednotného měnového systému, který byl zaveden v listopadu 1865 na Pařížské konferenci, a to ve formě Latinské měnové unie⁸⁰.

Smysl existence Latinské měnové unie nebyl mezi členy jednoznačně vyjasněn, neboť Francie spatřovala v unii jiné možnosti než ostatní účastnické země. Viděla v ní jakýsi jednotný celek s neomezeným oběhem mincí, což by představovalo vytvoření pomyslného jádra mezinárodního

---

⁷⁸ K Latinské měnové unii se postupně připojily i další země: Řecko, Bulharsko a Rumunsko (viz Chown (1996), s. 86).

⁷⁹ Vanthoor (1996), s. 31

⁸⁰ viz tamtéž, s. 32

monetárního systému založeného na bimetalickém standardu. Z tohoto důvodu se vyjednávání v Paříži zaměřila zejména na to, který z monetárních systémů bude přijat. Francie prosazovala zavedení bimetalického standardu v celé unii, protože tento krok pro ni představoval možnost rozšíření její politické a ekonomické moci. Ostatní členové unie byli příznivci zlatého standardu, jelikož doufali, že tento standard by mohl přimět další země (např. Anglii) připojit se k Latinské měnové unii. **Nakonec Belgie, Itálie i Švýcarsko přistoupily na bimetalický standard** z důvodu úzkých finančních vazeb s Francií. Je třeba dodat, že odmítnutí zlatého standardu bylo důvodem, proč se v následujících letech Latinská měnová unie nerozšířila o další členy, než které jsme uvedli v 1. odstavci této kapitoly ⁸¹.

Při vyjednávání podmínek existence Latinské měnové unie bylo rozhodnuto, že se belgický frank, francouzský frank, švýcarský frank a italská lira budou používat jako účetní jednotky se vzájemným směnným kurzem 1:1. Zároveň bylo stanoveno, že 100, 50, 20 a 10frankové mince budou vydávány ve zlatě, mince nižších hodnot ve stříbře a 5franková mince ve zlatě i ve stříbře. Mince, které neodpovídaly tomuto požadavku, měly být staženy z oběhu k 1. lednu 1869⁸². Aby se vydáním většího množství mincí předešlo případnému obohacení jedné členské země na úkor dalších, bylo rozhodnuto, že na jednoho obyvatele může být v oběhu maximálně 6 franků.

Je možno konstatovat, že vstup do Latinské měnové unie znamenal pro každého jejího člena možnost směnit mince pomocí fixního poměru ve státní pokladně jiného člena. Stanovy Latinské měnové unie neobsahovaly žádná opatření týkající se vydávání papírových peněz ani diskontních politik bank. Tato oblast monetární politiky spadala do národních politik členských zemí. Smlouva mezi členy Latinské měnové unie byla vydána s platností 15 let a

---

⁸¹ Vanthoor (1996), s. 33

⁸² Chown (1996), s. 86; Vanthoor (1996), s. 33

po uplynulých 15 letech byla automaticky obnovitelná⁸³.

Francouzská strana svolala v roce 1867 do Paříže další konferenci, jejímž hlavním cílem bylo projednat společný celosvětový monetární systém. Jedním z důvodů setkání byla rovněž Napoleonova touha po rozšíření své moci a po vytvoření mezinárodního měnového systému.

Poměr americké měny a měny Latinské měnové unie po občanské válce byl na úrovni 5 dolarů = 25,85 franků. Američané se řadili mezi příznivce Latinské monetární unie a i oni byli připraveni přizpůsobit jí svoji měnu. Přijetí společného monetárního systému podporovalo i vyjádření amerického politika Johna E. Kassona před kongresem v květnu 1866. Zavedení společné měnové soustavy pro něj mohlo obohatit veřejnost USA, zatímco používání rozdílných měnových soustav by mohlo přispět k hromadění majetku v rukou jednotlivců. Vláda USA byla pro zavedení 25frankových mincí, jelikož zastávala názor, že oběh této mince se souběžným oběhem amerického a britského oběživa by mohl plně zastat funkci platidla. Tyto tři typy zlatých mincí, které představovaly platidla obchodně významných zemí, by se tímto mohly sjednotit a přispět k rozvoji světového obchodu⁸⁴.

Je třeba poznamenat, že francouzská vláda nesouhlasila s tímto postojem USA, protože hlavní součástí jejího zlatého standardu byla 20franková mince a nikoli 25franková mince. Obávala se, že přijetí tohoto nového standardu by ohrozilo zavedení původního francouzského standardu v Latinské měnové unii, a rovněž si uvědomovala, že tato změna by představovala zvýšené náklady na ražbu nových mincí⁸⁵.

Anglická vláda tak jednoznačně vyhraněný postoj k přistoupení do Latinské měnové unie jako USA neměla. Její dosavadní monetární systém

---

⁸³ Vanthoor (1996), s. 33

⁸⁴ Chown (1996), s. 87

⁸⁵ viz tamtéž, s. 88

totiž neměl žádné zásadní nedostatky, kvůli kterým by bylo potřeba zavést nový režim a vláda si byla vědoma, že případné členství v Latinské měnové unii by pro anglické podnikatele a veřejnost neznamenal žádné výhody. Jedinou možnou motivací pro přijetí nového systému mohl být pouze důkaz toho, že by monetární systém Latinské měnové unie přinesl alespoň takové výhody, které by mohly nahradit ztráty spojené se zánikem původního systému. Konečné stanovisko anglického zastoupení na konferenci vyznělo v tom smyslu, že neexistuje důvod pro zavedení jiného monetárního režimu. Pokud by ovšem veřejnost takovou potřebu pocítila, bude možné tento postoj přehodnotit⁸⁶.

3.3. Pád bimetalismu a přechod ke zlatému standardu

Anglická prosperující ekonomika, která používala jako účetní jednotku a prostředek směny zlatý standard, byla pro ostatní země motivem k přijetí tohoto standardu⁸⁷. Avšak Anglie nebyla jedinou evropskou zemí používající zlatý standard – například Portugalsko se rozhodlo odstoupit od bimetalického standardu již v roce 1854⁸⁸.

Vedle anglické prosperity byla pro německou vládu dalším důležitým impulsem pro zavedení zlatého standardu výhra francouzsko-pruské války. Bohatství, které Německo tímto získalo, poskytlo vládě dostatečné finanční prostředky pro provedení změny měnové soustavy. Německo přijalo zlatý standard 4. prosince 1871 a hodnota marky byla stanovena na 5,532 gránů

---

⁸⁶ Chown (1996), s. 88-89

⁸⁷ K zavedení zlatého standardu v Anglii došlo 22. června 1816, kdy byl vydán tzv. „*Coinage Act*” (viz Redish (2000), s. 146-149).

⁸⁸ Rivoire (1985), s. 58

ryzího zlata. Koncem 80. let 19. století byly z německého oběhu staženy stříbrné mince v hodnotě 1080 milionů marek. Z této sumy bylo 380 milionů marek použito k ražbě nových mincí a za 700 milionů marek bylo nakoupeno zlato⁸⁹. Takto tedy definitivně skončila epocha bimetalismu v Německu.

V roce 1875 poměr ceny zlata a stříbra ve francouzské ekonomice dosáhl úrovně 1:17,88. V níže uvedené tabulce uvádíme vývoj tohoto poměru ve Francii od roku 1870.

	1870	1871	1872	1873	1874	1875
Hodnota	1:15,57	1:15,63	1:15,92	1:16,17	1:16,59	1:17,88

Zdroj: Chown (1996), s. 79

Tento výrazně rostoucí trend poměru zlata a stříbra ohrozil budoucí existenci bimetalického standardu v rámci celé Latinské měnové unie. Názor na řešení tohoto problému se lišil: Švýcarsko a Itálie chtěly přijmout zlatý standard, zatímco „*Banque de France*” se stavěla do role odpůrce tohoto standardu a chtěla i nadále udržet bimetalický systém.

Můžeme si položit otázku, proč si Francie tolik přála udržet bimetalický standard a proč nechtěla, jako ostatní země Latinské měnové unie, přeorientovat svůj monetární systém na zlatý standard. Z již uvedeného je zřejmé, že bimetalismus měl ve Francii dlouhodobou tradici že ještě v první polovině 19. století plně zastával svoji funkci. K tomu dopomohlo otevření dolů na Sibiři a rozšíření těžby v Latinské Americe, což umožnilo dodávat zlato i stříbro za neměnicí se cenu. To podpořilo uchování vzájemného poměru ceny těchto kovů na úrovni 1:15,5. Několik evropských zemí v tomto období přizpůsobilo svoji měnu francouzským standardům (viz kapitola 3.1.) a Francie se tak těšila z prosperující ekonomiky a ze šíření svého ekonomického vlivu za francouzské hranice. Můžeme se domnívat, že Francie nechtěla upustit od bimetalismu právě z důvodu možného oslabení významného postavení své měny v mezinárodním měřítku.

---

⁸⁹ Chown (1996), s. 91

Domníváme se, že existuje další argument pro zachování bimetalismu v Latinské měnové unii. V kapitole 3.1. jsme uvedli, že již před jejím vznikem byly Francie, Belgie, Itálie a Švýcarsko blízkými obchodními partnery. Jejich vstup do Latinské měnové unie jim prostřednictvím společného prostředku směny a společné účetní jednotky umožnil snížit transakční náklady. Změnou měnové soustavy členské země riskovaly, že o takovou výhodu budou ochuzeny.

V roce 1876 se poměr ceny zlata k ceně stříbra na světových trzích pohyboval na úrovni 1:18 a během následujících deseti let vzrostl na úroveň 1:20. Tento ukazatel odrážel rostoucí trend i v dalších letech a do roku 1910 vzrostl až na úroveň 1:38. Za dané situace bylo třeba zajistit, aby obchodní spekulanti nekupovali stříbro a posléze jej nepoužili k ražbě mincí s vyššími nominálními hodnotami. Proto byla v roce 1873 zrušena volná ražba stříbrných mincí v Belgii a USA. **V roce 1876 byla zrušena volná ražba stříbrných mincí ve Francii a v roce 1878 v ostatních zemích Latinské měnové unie.** Při sledování vývoje bimetalismu bylo vydání tohoto zákazu velmi důležité, neboť Latinská měnová unie tak začala prakticky používat zlatý standard, i když nadále byly měny účastnických zemí této unie definovány jak zlatem, tak stříbrem⁹⁰. Je tedy možné konstatovat, že ačkoli bimetalismus přetrvával, jeho existence byla ohrožena, protože tento nový monetární režim výrazně potlačil stříbrný standard.

V USA nevyvolal zákon o zrušení volné ražby mezi veřejností žádný výrazný odpor, jelikož v této době byl oběh peněz zajištěn pouze bankovkami. Avšak zanedlouho poté se začaly objevovat protesty mezi podnikateli se stříbrným kovem, kteří se cítili být tímto krokem okradeni. Následující volby však vyhráli republikáni a prezident William McKinley definitivně uzavřel tuto problematiku uzákoněním zlatého standardu, ke

---

⁹⁰ Rivoire (1985), s. 62-63; Vanthoor (1996), s. 34-35

kterému došlo 14. března 1900. Tímto zákonem byla zakázána volná ražba stříbrných mincí a hodnota dolaru začala být určována zlatem, podle parity z roku 1834⁹¹. Jednalo se o definitivní konec bimetalismu v USA.

Z uvedeného vyplývá, že na přelomu 19. a 20. století stříbro přestalo sloužit jako měna ve všech zemích, kde fungoval bimetalismus⁹². Je zřejmé, že bimetalický standard po dlouhá století v mnoha zemích fungoval jako monetární režim, ve kterém byly zlaté a stříbrné mince zákonným platidlem a zároveň zákonnou účetní jednotkou. Ovšem ke konci 19. století, kdy se již nebylo možné vyrovnávat s neustálými fluktuacemi poměru ceny zlata a stříbra, došlo k pádu bimetalismu. V následujících odstavcích se pokusíme vysvětlit možné příčiny konce bimetalického standardu.

Obecně je možné říci, že dochází-li ke znehodnocení kovu v určité zemi, začne se tento kov vyvážet do zemí, kde je možné jej prodat za vyšší tržní cenu⁹³. V zemích, kde fungoval bimetalický systém s daným poměrem cen kovů, který nebral v potaz jejich skutečné ceny, byl nadhodnocený kov vytlačován podhodnoceným kovem⁹⁴. Tento proces vedl k tomu, že v oběhu určité ekonomiky mohl být pouze jeden kov, což bylo v rozporu s bimetalismem. A. Redish ve své studii tento fenomén označuje jako „bimetalickou arbitráž“. Bylo dokázáno, že v první polovině 19. století byly zisky z arbitráže ve Francii téměř nulové. Situace se změnila ve druhé polovině 19. století, kdy export stříbra a nákup zlata mohl vést k zisku. V období 1853-1860 byly z Francie vyvezeny stříbrné mince v hodnotě 1,465

---

⁹¹ Rivoire (1985), s. 64

⁹² Situace mimo Evropu a USA byla následující: Čína a Persie zůstaly u stříbrné měny, Japonsko po výhře nad Čínou přešlo ke zlaté měně. Indie v roce 1893 přijala systém, ve kterém byl vnitřní oběh peněz zajištěn stříbrnými mincemi, ale jejich volná ražba byla zakázána. Pro potřeby zahraničních plateb lidé měnili tyto mince prostřednictvím pevného kurzu za anglické mince (viz Rivoire (1985), s. 64).

⁹³ Vanthoor (1996), s. 4

⁹⁴ Tento jev bývá v literatuře označován jako „Greshamův zákon“.

miliard franků a do Francie byly dovezeny zlaté mince v hodnotě 3,082 miliard franků⁹⁵.

Dalším důvodem pro přechod k monometalismu mohly být změny v technice obchodu a emise peněz, ke kterým došlo během 19. století. Tyto změny umožnily používat kovem nekryté peníze bez přímého nebezpečí inflace. Zlatý standard, doplněný směnitelnými bankovkami vydanými soukromým sektorem a mincemi, které vydala vláda, vyřešil denominační problém a rychle dospěl do režimu „nekrytých“ peněz.

Přechod ke zlaté měně v zemích s prosperující ekonomikou mohl být rovněž zapříčiněn rozvojem obchodu mezi těmito státy. Je třeba si uvědomit, že čím více má určitá země rozvinutou ekonomiku a zahraniční obchod, tím větší tlak na hodnotnější oběživo se v ní vytváří. Pro země s rozvinutým zahraničním obchodem bylo proto praktičtější obchodovat pomocí mincí vyšších hodnot než s větším množstvím mincí nižších hodnot. Podobná situace se v Evropě vyskytla již ve středověku, kdy se zlaté italské dukáty a florény používaly jako mezinárodní oběživo, zatímco ve střední Evropě se platilo pouze drobnými stříbrnými mincemi. Aby se i ve střední Evropě mohl rozvíjet obchod mezi jednotlivými zeměmi, existovala zde snaha zajistit si minci vyšší hodnoty například ražbou zlatníkových mincí vážících přibližně 30 g stříbra⁹⁶.

Závěrem této kapitoly je důležité poznamenat, že **ačkoli na přelomu 19. a 20. století došlo k zániku bimetalismu a k přechodu ke zlatému standardu, v Latinské měnové unii tvořily stříbrné mince část peněžního oběhu téměř do jejího zániku. K oficiálnímu pádu bimetalismu ve Francii došlo až na konci 20. let 20. století.**

---

⁹⁵ Redish (2000), s. 185

⁹⁶ Nemeškal (2001)

3.4. „*Banque de France*” od vzniku Latinské měnové unie a její vývoj do 1. světové války

V 19. století neexistoval žádný zákon, který by „*Banque de France*” určoval, jaký poměr má udržovat mezi bankovkami v oběhu a jejich kovovým krytím. Vedení banky mělo v tomto ohledu volnost - mohlo rozhodovat o zásazích v monetární politice dle hospodářské situace.

Od roku 1850 do roku 1865 bylo kovové krytí zajištěno pomocí eskontní sazby. V tomto období měla „*Banque de France*” sníženou zásobu kovu a to z několika důvodů. Mezi nejvýznamnější z nich patřily války, na které musela být věnována významná část státního rozpočtu, odliv stříbra za hranice země a dále opakovaně špatná úroda. Problém se snižováním zásob kovu zvětšovala soutěž mezi cedulovými bankami, které si chtěly přivlastnit co nejvíce drahého kovu. Aby nedošlo k vyčerpání kovové zásoby, „*Banque de France*” zvýšila eskontní sazbu. Jakmile tlak pominul, sazbu snížila. Od června 1857 do června 1865 byla eskontní sazba zvýšena 19krát a snížena 29krát⁹⁷.

Zvyšování eskontní sazby bylo nástrojem pro snižování objemu bankovek v oběhu, čímž bylo možné získat kontrolu nad odlivem hotovosti ze zásob „*Banque de France*”. Tato politika byla signálem střetu zájmu mezi vnitřními a vnějšími cíli monetární politiky, což oslabovalo moc francouzské vlády. Postupy řešení monetárních problémů prostřednictvím „*Banque de France*” byly častým tématem veřejných debat. Z tohoto důvodu byla od roku 1864 část rozpočtu banky věnována na osvětlu, která měla za cíl informovat veřejnost o činnosti „*Banque de France*”.

Nejvíce kritiky bylo vzneseno vůči „*Banque de France*” v roce 1865, kdy byl proveden výzkum faktorů a okolností ovlivňujících peněžní oběh.

---

⁹⁷ Redon, Besnard (1996), s. 24

V tomto konfliktu se na stranu banky postavila francouzská vláda a odsouhlasila další zásahy, které měla „*Banque de France*” provést⁹⁸. Není však zřejmé, zdali byla kritika banky zcela oprávněná. Na jednu stranu sice úmyslně zpomalovala příliv cenných papírů k eskontu, avšak v případě krize zastávala roli centrální banky. Tento úkol se jí dařilo plnit rolí věřitele poslední instance.

V letech 1865-1914 se francouzské eskontní sazby pohybovaly na nižší úrovni než zahraniční sazby a v průběhu tohoto období byly téměř konstantní. Za tímto příznivým vývojem pravděpodobně stálo vymizení negativních faktorů ovlivňujících eskontní sazby, o kterých jsme se již zmínili ve druhém odstavci této kapitoly.

Od roku 1865 se zásoba drahého kovu zvyšovala a již na počátku roku 1868 překročila hranici 1 miliardy franků. Tato doba je spojována s obrovskou akumulací kapitálu v zásobách „*Banque de France*”. Monetární blahobyt se stále zvyšoval, a to zejména z důvodu aktivního salda vnějších plateb.

K ochraně zásob drahého kovu používala banka specifické nástroje. Vykonávala například funkci jediného majitele zlata určeného na vývoz za hranice Francie. Banka mohla také zasahovat do určování podmínek vývozu zlata a měla též vliv na objem eskontovatelných cenných papírů. „*Banque de France*” se pokoušela ovládnout směnný kurz v období krize tím, že se stala správcem zásoby zahraničních cenných papírů⁹⁹. Tyto nástroje, které banka používala, ztěžovaly podmínky existence zlaté měny a zároveň svědčily o přání banky ovládnout celou ekonomickou sféru země.

V období 1850-1870 se mnohonásobně zvýšil počet úvěrových ústavů, které přijímaly k eskontu i cenné papíry vydané původními bankami. Mezi těmito novými ústavami a již etablovanými bankami panoval nepřátelský vztah.

---

⁹⁸ Redon, Besnard (1996), s. 23-26

⁹⁹ viz tamtéž, s. 25

Vznikající banky byly nespokojeny s akumulací vkladů u větších bank, které nevyplácely žádný úrok a zaručovaly oběh papírových peněz bez jakýchkoli obchodních operací. I přes tuto situaci byla „*Banque de France*” přinucena akceptovat vznik nových úvěrových ústavů a nadále hrát roli věřitele poslední instance. Svůj nesouhlas se vznikem nových úvěrových ústavů vyjádřila tím, že jim odmítla udělit titul banky. Mezi nejvýznamnější úvěrové podniky, které v této době vznikly, patřily „*Comptoir national d'escompte de Paris*”, „*Crédit mobilier des Frères Péreire*”, „*Crédit foncier*”, „*Crédit industriel et commercial*”, „*Crédit lyonnais*” a „*Société générale*”. Vedení banky se snažilo znemožnit rozvoj konkurenčních bank a vypořádat se s největšími potenciálními konkurenty vytvořením depozitní pokladny pro francouzské i zahraniční cenné papíry. Také byly zavedeny běžné účty pro cenné papíry na doručitele, aby se podpořilo vyvážení cenných papírů¹⁰⁰.

Monetárním zásahům banky se přizpůsobila struktura celé „*Banque de France*”. I přes žádosti správ velkých měst o založení dalších poboček „*Banque de France*” se jejich síť rozšiřovala pomalu. V roce 1853 vznikl post inspektora poboček a oddělení inspekce pro zajištění správného chodu eskontní politiky. Rovněž byly vyčleněny speciální útvary pověřené vedením dokumentace týkající se ekonomické situace Francie a devizových kurzů. Od roku 1881 byly určeni zvláštní agenti, kteří prováděli obchodní transakce na místech, jež byla pro veřejnost příliš vzdálena od pobočky „*Banque de France*”¹⁰¹.

V 60. letech 19. století začaly být některé pobočky „*Banque de France*” ztrátové. V roce 1864 měla „*Banque de France*” dvě ztrátové pobočky, do roku 1866 se tento počet zvýšil na čtyři, v roce 1867 přibyly další tři. V roce 1869 měla banka celkem 12 ztrátových poboček, avšak

---

¹⁰⁰ Redon, Besnard (1996), s. 27; Barjot (1995), s. 180. Pro uvedené úvěrové ústavy neexistují vhodné překlady do českého jazyka. Z tohoto důvodu ponecháváme jejich francouzské názvy.

¹⁰¹ Aubert, Juvigny, Messin (1975), s. 23

během jednoho roku se jí tento počet podařilo snížit na 4 ztrátové podniky. Tato situace se odrazila i ve vývoji dividend - od roku 1867 se jejich hodnota výrazně snižovala.

Špatné výsledky činnosti „*Banque de France*” během vlády Napoleona III. se projevily i v době založení francouzské Třetí republiky (1871). Banka byla vážně ohrožena konkurenčními peněžními ústavami, které poskytovaly stále více úvěrových produktů. Obchodní operace prováděné „*Banque de France*” od roku 1875 nezaznamenaly žádné výrazné změny a eskontní sazba byla udržována na nižší úrovni¹⁰².

Činnost banky byla také ovlivněna zákonem z roku 1873, podle kterého muselo dojít v každém správním obvodu Francie maximálně do tří let k založení pobočky „*Banque de France*”. Cílem zvýšení počtu poboček banky bylo usnadnit inkasování cenných papírů při jejich splatnosti. V roce 1876 bylo ve Francii 27 poboček „*Banque de France*”, do roku 1878 se počet zvýšil na 41, poté však znovu poklesl. Ale i přesto měla banka na území Francie během 19. století v průměru 10 poboček¹⁰³. V roce 1878 měla jedna dividenda této banky hodnotu 95 franků, do roku 1882 se zvýšila na 290 franků a poté poklesla. Vývoj hodnoty dividendy „*Banque de France*” v období 1878-1894 uvádíme v následující tabulce.

	1878	1888	1891	1893	1894
Dividenda (FrF)	95	142	159	124	113

Zdroj: *De Saint-Genis*.(1896), s. 151

Na přelomu 80. a 90. let 18. století došlo k bankrotu několika peněžních ústavů – „*Comptoir d'escompte*” například zkrachoval v roce 1889, „*Union générale*” v roce 1882 a „*Société de dépôts et de comptes*”

¹⁰² Redon, Besnard (1996), s. 28

¹⁰³ viz tamtéž, s. 28-29

courants” v roce 1891¹⁰⁴. Počátkem 80. let 18. století byl upřednostňován přímý eskont, což vyžadovalo rozšíření poboček „*Banque de France*”, aby bylo možné proplácet cenné papíry. Byly zavedeny kanceláře k proplacení cenných papírů a běžné eskontní účty pro osoby, které nebydlely v místě sídla banky. Zároveň došlo ke snížení minimální částky cenných papírů k eskontu na 5 franků¹⁰⁵.

V 90. letech 19. století došlo ke zlepšení služeb týkajících se operací s cennými papíry – byl zaveden převod kupónů s hodnotami udanými v zahraničních měnách (1881), přijímání vkladů cenných papírů v pobočkách a došlo k založení oddělení pro přijímání burzovních příkazů (1895). Rovněž byly provedeny inovace v oblasti plateb a úvěrů. Jako příklad je možno uvést zavedení vkladových účtů použitelných prostřednictvím šeků fungujících na základě převodů a cenných papírů (1895) nebo vydání akreditivů v roce 1900¹⁰⁶.

Z výše uvedeného vyplývá, že „*Banque de France*” prošla v období 1850-1914 zásadními změnami. Během vlády Napoleona III. získalo vedení banky možnost regulovat eskontní sazbu a zasahovat tak do vývoje hospodářství celé země. Účinná ochrana kovového krytí bankovek a udržení úrovně eskontní sazby po roce 1867 na nízké úrovni byly důkazem toho, že „*Banque de France*” v ekonomické a monetární sféře svoji roli splnila. Banka rovněž zajišťovala sociální a politickou funkci. Obezřetné chování a postoje banky zbavily vlastníky uložených peněz obav o svůj majetek a zásoba zlata se stala symbolem svobodné ekonomiky v absolutistickém státě.

---

¹⁰⁴ Názvy těchto peněžních ústavů není možné přeložit do českého jazyka, a tak je ponecháváme ve francouzském originále.

¹⁰⁵ Redon, Besnard (1996), s. 29

¹⁰⁶ viz tamtéž

Závěrem bychom měli rovněž připomenout význam „*Banque de France*” v mezinárodní monetární politice. V celé třetí kapitole jsme se věnovali vzniku a vývoji Latinské měnové unie a mohli jsme pozorovat, že francouzský frank hrál v tomto monetárním celku roli klíčové měny. Je třeba poznamenat, že právě „*Banque de France*” svými zásahy a opatřeními regulovala jeho vývoj a měla tak možnost ovlivnit monetární situaci v jiných zemích. Je zřejmé, že změny v cenách drahých kovů v 80. letech 19. století a následný přechod účastnických zemí ke zlatému standardu oslabil vliv „*Banque de France*” na chod zahraničních ekonomik.

4. Úpadek francouzské měny během 1. světové války a stabilizace franku ve 20. letech 20. století

4.1. Předválečná ekonomika Francie a její recese během 1. světové války

Na počátku 20. století převažoval názor, že Francie v porovnání s tehdejšími světovými velmocemi (USA, Anglie, Německo) trpí určitým ekonomickým zpožděním. K tomuto názoru přispěl fakt, že Francie byla orientována zejména na zemědělskou produkci a měla nižší tempo růstu industrializace, zatímco v ostatních vyspělých zemích se průmysl rozvíjel v plném proudu. V následujících odstavcích se pokusíme ověřit, zda byla domněnka o zpožděném vývoji francouzské ekonomiky správná, a zároveň budeme sledovat vývoj francouzského franku na počátku 20. století a jeho úpadek během 1. světové války.

Nejdříve je třeba poznamenat, že na počátku 20. století byla Francie proti USA, Anglii a Německu znevýhodněna tehdejší demografickou strukturou země, která se odrážela i ve struktuře ekonomiky. Francouzskou populaci počátkem 20. století charakterizoval pokles porodnosti a úmrtnosti a zvýšení průměrné délky života u mužů i u žen. Přibližně 40 % obyvatelstva bylo zaměstnáno v zemědělství a 55 % populace žilo na venkově. Taková demografická situace ve Velké Británii nastala již před celým stoletím¹⁰⁷.

Dalším významným vlivem působícím na ekonomiku Francie byla struktura průmyslu. Největší rozvoj zaznamenal průmysl automobilový, letecký, gumárenský, petrochemický a elektrotechnický, zatímco průmysl Velké Británie byl zaměřen spíše na odvětví s dlouhodobou tradicí, jako například strojírenský a textilní. I přes skutečnost, že byl francouzský

---

¹⁰⁷ Asselain (1984a), str. 195

průmysl určitým způsobem specifický, plynulo do něj počátkem 20. století nejvíce investic¹⁰⁸.

I když Francie zaostávala v rozvoji průmyslu za ostatními rozvinutými zeměmi, byla Paříž jedním z nejdůležitějších finančních center v Evropě. Od roku 1890 francouzskou ekonomiku charakterizuje nárůst peněžního objemu, který se v období 1873-1895 vzhledem ke stavu z roku 1873 zvýšil o 30 % a do roku 1913 vzrostl o dalších 50 %. Tento fakt se promítl v nárůstu bankovních úvěrů, jejichž objem mezi roky 1895 a 1913 stoupl třikrát rychleji než hrubý národní produkt¹⁰⁹.

Při zvýšení peněžního objemu hrály významnou roli francouzské banky. Počátkem 20. století měly přibližně 2 miliony klientů a rovněž se podílely na rozvoji průmyslových podniků, jelikož tyto podniky byly často financovány prostřednictvím bankovních krátkodobých půjček. Jako příklad společnosti finančně závislé na bankovních úvěrech si můžeme uvést CGE („*Compagnie générale d'électricité*”) založené v roce 1898¹¹⁰.

Počátkem 20. století se kompetence francouzských bank rozšířily o funkci poradců průmyslových podniků. Například „*Banque de Paris*” ovlivňovala vývoj ocelářského průmyslu v severní části Francie a „*Société Générale*” vykonávala funkci finančního poradce v sektoru metalurgického průmyslu¹¹¹.

Vnější ekonomické vztahy Francie počátkem 20. století byly založeny na vyrovnaném objemu vyváženého a dováženého zboží. Mezi její hlavní vývozní komodity patřily zemědělské produkty, nejvíce naopak dovážela výrobky strojírenského průmyslu. Tato situace spolu s úroky z vnějších

---

¹⁰⁸ Asselain (1984a), str. 178

¹⁰⁹ Barjot (1995), s. 103

¹¹⁰ La documentation Française (1992), s. 6. Pro název této společnosti neexistuje vhodný překlad do českého jazyka, a tak jej ponecháváme ve francouzském originále.

¹¹¹ viz tamtéž, s. 8

plateb umožnila nárůst zásoby zlata u „*Banque de France*“, která se v tomto období zvýšila až na 1200 tun, zatímco zásoby „*Bank of England*“ činily pouze 276 tun. Tím bylo posíleno postavení Francie mezi světovými velmocemi¹¹².

V roce 1914 zásoby „*Banque de France*“ vzrostly na 4,5 miliard franků. Z této sumy byly 4,1 miliardy kryty zlatem, což představovalo jednu sedminu veškerých světových zásob tohoto drahého kovu. „*Banque de France*“ tak v případě potřeby poskytovala své zásoby zlata i „*Bank of England*“, „*Reichsbank*“ nebo nově vzniklému americkému ústavu „*Fed*“¹¹³.

Z výše uvedených pasáží tedy vyplývá, že francouzský průmysl byl na počátku 20. století zaměřen jiným směrem, než průmysl ostatních tehdejších světových velmocí, a že Francie byla v tomto období orientována zejména na zemědělskou produkci. I přesto hrála Francie ve světové ekonomice významnou roli a Paříž byla důležitým finančním centrem. J.-Ch. Asselain ve své publikaci dokonce uvádí, že počátkem 20. století se rozvoj francouzského hospodářství přestal zpomalovat a v porovnání s německou, britskou a americkou ekonomikou se stabilizoval¹¹⁴. Proto není možno zcela jednoznačně odpovědět na otázku, zda před 1. světovou válkou francouzská ekonomika zaostávala za ekonomikami tehdejších světových velmocí.

V roce 1914 byla francouzská ekonomika výrazně zasažena 1. světovou válkou a vláda ji byla nucena uzpůsobit válečné situaci. Zmiňovaný pozitivní trend ekonomiky počátku 20. století tak byl narušen. Francouzská vláda se na začátku války zaměřila na rozvoj průmyslu, zatímco produkce v oblasti zemědělství klesala. Nastalo tak období industrializace, kdy největší rozvoj zaznamenaly odvětví zbrojního, automobilového, leteckého a

---

¹¹² La documentation Française (1992), s. 6

¹¹³ Redon, Besnard (1996), s. 26

¹¹⁴ Asselain (1984a), s. 203

chemického průmyslu, ovšem rozvoj ostatních odvětví byl potlačen, jako například průmysl potravinářský nebo textilní¹¹⁵.

Válka trvala oproti očekávání celé 4 roky a odrazila se ve všech sférách ekonomiky. Krátce po jejím zahájení se do té doby přebytkový státní rozpočet změnil na deficitní. Tento schodek rozpočtu dále narůstal a na konci roku 1919 dosáhl 187,1 miliard franků. Pro přehled vývoje francouzských státních výdajů a příjmů uvádíme následující tabulku:

	1914	1915	1916	1917	1918	1919	Celkem
Výdaje (miliardy FrF)	10,4	22,1	36,8	44,7	56,7	54,2	224,9
Příjmy (miliardy FrF)	4,2	4,1	4,9	6,2	6,8	11,6	37,8
Schodek (miliardy FrF)	6,2	18	31,9	38,5	49,9	42,6	187,1

Zdroj: Karvaš (1928), s. 5

Z údajů uvedených v tabulce vyplývá, že v období 1914-1918 došlo k několikanásobnému nárůstu schodku státního rozpočtu. Hlavní příčinu tohoto jevu můžeme spatřovat v poklesu daňových příjmů způsobeným zničením jádra francouzského průmyslu v severní části Francie.

Příjmy rozpočtu stačily pokrýt pouze 16 % jeho výdajů. Zbývající část musela být hrazena pomocí půjček, které se staly hlavní příčinou inflace. Francie si byla nucena vypůjčovat prostředky pro financování své ekonomiky i za hranicemi země. Jelikož USA odmítly poskytovat přímou finanční pomoc, Francie musela požádat o půjčku Anglii, Španělsko, Nizozemí a další státy. V roce 1917 vstoupily do války USA a zároveň se staly nejvýznamnějším věřitelem Francie. Francouzské dluhy rostly závratným

---

¹¹⁵ Caron (1995), s. 185

tempem. Během 1. světové války zahraniční dluh Francie vzrostl na 39,5 miliard zlatých franků¹¹⁶.

Na počátku války nebyla francouzská vláda příliš nakloněna dlouhodobým půjčkám a upřednostňovala spíše půjčky krátkodobé. První dlouhodobá půjčka od domácí banky byla poskytnuta až v roce 1915, kdy měla francouzská vláda mylné iluze o brzkém konci války. Další dlouhodobé půjčky byly poskytnuty v letech 1916, 1917 a 1918. Skládaly se nejen z hotovosti, ale i z poukázek a obligací Národní obrany. Jejich splatnost byla různá. První a druhá půjčka se měla začít splácet v roce 1931, třetí a čtvrtá v letech 1943 a 1944¹¹⁷.

Krátkodobé půjčky tvořily státní pokladniční poukázky, obligace Národní obrany a „*Crédit National*”. Půjčka „*Crédit National*” vznikla až v roce 1919 a byla určena k obnově výstavby na územích nejvíce zasažených válkou. Státní pokladniční poukázky byly zpočátku vydávány se splatností kratší než jeden rok a až po válce byla lhůta jejich splatnosti prodloužena na 2 roky. Obligace Národní obrany byly vydávány v období 1915-1922. Jejich účelem bylo shromáždit od veřejnosti nepotřebné prostředky a poskytnout tak tyto úspory k dispozici státu¹¹⁸.

Významnou roli při poskytování půjček hrála „*Banque de France*”. Jejich objem v roce 1919 tvořil 14 % veškerého domácího dluhu. V následující tabulce uvádíme vývoj celkového objemu půjček poskytnutých „*Banque de France*”.

	1913	1914	1915	1916	1917	1918	1919
Částka (miliony FrF)	200	3900	5200	7600	12700	17350	25700

Zdroj: Karvaš (1928), s. 18

---

¹¹⁶ La documentation Française (1992), s. 15

¹¹⁷ Karvaš (1928), s. 15

¹¹⁸ viz tamtéž, s. 16. Pro půjčku „*Crédit National*” neexistuje vhodný překlad do českého jazyka, proto ponecháváme výraz francouzský.

Z uvedených čísel je patrný výrazně rostoucí trend objemu půjček, které byly poskytnuty „*Banque de France*” za 1. světové války. Následkem zvýšeného užívání úvěrových produktů docházelo k nárůstu objemu bankovek v oběhu. K tomu pravděpodobně přispěl i **zákon vydaný 5. srpna 1914, který umožnil vydávat bankovky, aniž by musely být kryté zlatem**. V roce 1914 byly v oběhu bankovky v hodnotě 6 miliard franků, avšak na konci války tato suma vzrostla až na úroveň 20 miliard franků¹¹⁹.

Dalším důvodem nárůstu objemu bankovek v oběhu bylo zvýšení cenové hladiny, k němuž došlo navýšením dovozem zboží a sníženým exportem francouzských produktů. Můžeme se domnívat, že tato situace vznikla v reakci na pokles vlastní produkce, který pramenil ze zničení mnoha továren zejména na severu francouzského území. V letech 1914-1918 příjmy z vyvážených statků pokrývaly pouhých 29 % výdajů na dovážené zboží¹²⁰.

Souběžně s inflací došlo během 1. světové války ke znehodnocení franku vůči zahraničním měnám. Zatímco v roce 1913 byl poměr francouzského a švýcarského franku téměř na úrovni 1:1, během války francouzská měna ztratila vůči švýcarské 81 % hodnoty. Významný pokles zaznamenal francouzský frank i vůči americkému dolaru¹²¹.

Cílem této kapitoly bylo diskutovat ekonomickou situaci Francie na počátku 1. světové války, její další vývoj ve válečných letech a zároveň sledovat vývoj francouzské měny v těchto podmínkách. Pozorovali jsme, že na počátku 20. století byla francouzská ekonomika od jiných ekonomik určitým způsobem odlišná (viz 1. část této kapitoly). V souvislosti se zahájením války byla francouzská vláda nucena přizpůsobit celou politickou a ekonomickou scénu válečným potřebám. Francie byla závislá na dováženém zboží a aby byla schopná financovat válečné náklady, byla

---

¹¹⁹ Duboin (1927), s. 26

¹²⁰ Caron (1995), s. 187

¹²¹ Duboin (1927), s. 35

nucena půjčovat si finanční prostředky jak na vlastním, tak na cizím území. Z tohoto důvodu vypukla ve Francii inflace významného rozsahu a původní nadvláda francouzského franku nad evropskými měnami tím skončila. Tomu, jak se francouzská ekonomika s touto nelehkou situací vyrovnala, se budeme věnovat v následujících kapitolách.

4.2. Krize počátku 20. let 20. století jako důsledek 1. světové války

Po skončení 1. světové války většina evropských zemí stála před problémy, se kterými se v minulosti nikdy nesešla. Patřilo mezi ně významné znehodnocení měn, jejichž řešení bylo nezbytným předpokladem pro oživení poválečných ekonomik. Mezi nejvíce znehodnocené měny patřila německá marka, rakouská koruna a měny některých neutrálních států (kromě Švédska, které se v roce 1916 navrátilo ke zlaté měně). Libra šterlinků se po válce díky svému silnému kurzu vůči dolaru zařadila mezi „silnou měnu“, zatímco francouzský frank, belgický frank a italská lira patřily mezi „slabé měny“¹²².

Francie se po válce musela vypořádat zejména s významným hospodářským poklesem a s ním spojenou inflací. Francouzský frank od počátku války prošel mnoha změnami, které se projevovaly jeho nadhodnocením vůči zahraničním měnám nebo naopak podhodnocením vzhledem k devizám. V očích zahraničních obchodních partnerů tak Francie během několika mála let ztratila důvěru, což ke zlepšení její ekonomické situace nepřispělo.

---

¹²² Na konci roku 1923 byl směnný kurz „slabé měny“ vůči dolaru 3krát-4krát slabší (viz Rivoire (1985), s. 80).

Zatížení francouzského hospodářství válkou se projevilo i v poklesu pohledávek vůči zahraničním subjektům a snížením zásob drahých kovů. Z tohoto důvodu byla Francie nucena zadlužit se ve Velké Británii a v USA, což rovněž významně přispělo k nárůstu inflace. Je nutné si uvědomit, že francouzská vláda přistoupila k tomuto kroku v očekávání, že jí Německo splatí celou sumu odškodného za jím způsobené válečné škody. Všichni vítězové války neměli na splácení německého dluhu jednotný názor. Z tohoto důvodu byla jeho konečná částka vyčíslena až v roce 1921, rovnala se 132 miliardám zlatých marek, z čehož 52 % mělo připadnout Francii¹²³.

V lednu 1923 německá vláda požádala z důvodu významného zatížení státního rozpočtu o odložení splátek odškodného o tři roky. Francie, jejíž ekonomika silně trpěla nesplaceným dluhem, zareagovala obsazením území Porúří. Tímto se postavení německé marky na devizovém trhu definitivně propadlo a německá ekonomika se dostala do hluboké deprese.

Z tohoto důvodu byl v roce 1924 sestaven Dawesův plán, jehož hlavním cílem bylo zajistit splácení německého závazku. Díky tomuto opatření Francie dostala nazpět odškodné jednak ve formě naturálií a také ve finanční formě. Do roku 1931 tak Francie od Německa získala přibližně 10 miliard zlatých franků¹²⁴. Je třeba dodat, že kdyby Francie přistoupila na návrh Německa splácet odškodné ve formě naturálií již v roce 1919, její příjem z německých splátek by mohl dosáhnout vyšší úrovně. Problémy se splácením německého závazku za válečné škody vedly k nestabilitě na domácí politické scéně a byly též příčinou monetární krize, která vypukla v roce 1920.

Již ve stejném roce se v Bruselu sešlo 39 světových expertů, aby projednali řešení tohoto problému. Bylo zřejmé, že obnovení zlaté předválečné měny nebude jednoduché. Hlavní problém spočíval v zásobě

---

¹²³ Asselain (1984b), s. 17

¹²⁴ viz tamtéž, s. 18

zlata jako kovu, protože během války mnoho zemí přišlo o veškeré zlaté rezervy. Ve světovém měřítku sice zásoby zůstaly přibližně na stejné úrovni jako před válkou, ale rezervy se nevyvíjely úměrně s potřebami tohoto drahého kovu. Aby bylo možno vyzdvihnout ekonomiku na předválečnou úroveň, bylo potřeba rezervy zvýšit. Proto země vlastníci zlaté doly musely zvýšit těžbu zlata, zatímco ty ostatní musely uvolnit exportní přebytky splatné ve zlatě¹²⁵.

Na jaře roku 1922 se v Ženevě konala konference, jejímž hlavním cílem bylo najít nejlepší způsob, jak obnovit obchodní vztahy mezi evropskými zeměmi. Hlavním výsledkem jednání byla společná koncepce mezinárodního monetárního systému. Země, které se chtěly navrátit ke zlaté měně, tak mohly učinit dvěma různými způsoby. Buď mohly zavést 100% směnitelnost, což předpokládalo oběh zlatých peněz, neomezenou ražbu kovu a možnost měnit papírové peníze za zlaté mince, nebo mohly zavést omezenou směnitelnost, znamenající stáhnutí určitého množství zlatých peněz z oběhu. Směna papírových peněz a kovu by však v tomto případě byla možná pouze prostřednictvím celých slitků zlata. V případě druhého způsobu navrácení ke zlaté měně by poptávka po peněžním zlatě poklesla, protože veřejnost by pouze stěží měla možnost obchodovat s celými slitky zlata¹²⁶.

Země, které neměly tolik zlata, aby mohly zavést omezenou směnitelnost, měly možnost zaujmout své místo v monetárním systému prostřednictvím zlatého směnitelného standardu. Jejich centrální banka neustále prováděla zásahy na devizovém trhu a určovala pevný kurz měny vůči zlatu. Tyto zásahy měla rovněž možnost provádět pomocí konvertibilních deviz, jež mohly být v případě potřeby vypůjčené od jiných zemí¹²⁷.

---

¹²⁵ Rivoire (1985), s. 83-84

¹²⁶ viz tamtéž, s. 85

¹²⁷ Rivoire (1985), s. 85

I přes opatření, která byla smluvna na mezinárodních konferencích, se monetární krizi ve Francii nedařilo zastavit. Tato krize vedla k nárůstu cen na domácím trhu a ke znehodnocení franku na devizovém trhu. Na domácím trhu se spotřební ceny již během války téměř zdvojnásobily. Období let 1919-1921 bylo charakteristické střídáním nárůstu a poklesu cen. V roce 1922 se zdálo, že je situace stabilizována, ovšem již v následujícím roce došlo opět k nárůstu spotřebních cen a v letech 1922-1926 spotřební ceny vzrostly o 100 %¹²⁸. Francouzská vláda se snažila po celé toto období vyvést ekonomiku z recese prostřednictvím daňových změn. Nepřímé daně se v období 1920-1925 zdvojnásobily, u přímých došlo dokonce k navýšení na trojnásobek původního zdanění. Je třeba dodat, že objem peněz v oběhu se od roku 1919 do roku 1924 zvýšil o pouhých 11 %. V období let 1919-1924 vzrostl o 43 % z důvodu výjimečně rychlého nárůstu zúčtovací měny v bezpečném platebním styku¹²⁹.

Znehodnocení franku na devizovém trhu se projevilo zejména poklesem jeho kupní síly, což bylo pro francouzskou ekonomiku závažnější než nárůst cen na domácím trhu. V roce 1919 byl kurz jedné libry šterlinků roven 25 frankům, v roce 1924 přesáhl hranici 100 franků a v červenci 1926 dosáhl výše 243 franků. Francouzský frank tak vzhledem k libře ztratil přibližně 90 % své původní hodnoty¹³⁰.

Můžeme předpokládat, že hlavní hybnou silou inflace byl deficitní státní rozpočet, který nabyl významných rozměrů v průběhu 1. světové války, kdy se veřejný dluh zdesetinásobil oproti jeho původní úrovni v roce

---

¹²⁸ Asselain (1984b), s. 20

¹²⁹ Caron (1995), s. 189

¹³⁰ Asselain (1984b), s. 21

1914¹³¹. Po válce se situace nezměnila a státní rozpočet byl stále v deficitu. Jeho vývoj v období 1919-1925 uvádíme v následující tabulce.

	1919	1920	1921	1922	1923	1924	1925
Deficit st. rozpočtu (miliardy FrF)	42,6	38	28	23	20,4	15,1	8

Zdroj: Karvaš (1928), s. 34

Dalším možným důvodem růstu inflace bylo znehodnocení franku na devizovém trhu. Nárůst devizového kurzu totiž neustále podporoval zvýšení cen dováženého zboží na francouzském trhu, což se dále odráželo v růstu cen domácího zboží.

V důsledku monetární krize měl francouzský frank v roce 1919 hodnotu pouhých 20 % své původní hodnoty z roku 1914. Francouzská vláda chtěla tento problém vyřešit návratem ke zlaté paritě, která ve Francii existovala v roce 1914. Toto řešení problému ovšem vyžadovalo deflační politiku založenou na stažení velké části bankovek z oběhu. „*Banque de France*” na tento návrh přistoupila a jeho realizaci chtěla provést prostřednictvím splacení půjček, jež poskytla státu a rovněž zastávala názor, že je potřeba pozastavit vydávání dalších bankovek do oběhu¹³².

Cíle, které si „*Banque de France*” určila, se nepodařilo naplnit z několika důvodů. Jednak nebylo možné zastavit nárůst objemu bankovek v oběhu a stát navíc nesplácel své závazky v termínech, k nimž se zavázal. Do roku 1925 tak objem bankovek v oběhu vzrostl na 58,5 miliard franků¹³³. Od tohoto roku se již bance prostřednictvím svých nástrojů nedařilo udržet kontrolu nad monetární krizí, která Francii postihla, a je zřejmé, že tato krize

---

¹³¹ Asselain (1984b), s. 21

¹³² Redon, Besnard (1996), s. 34-35

¹³³ viz tamtéž

vážně poznamenala všechny sféry francouzské ekonomiky v polovině 20. let 20. století. Tomu, jak se Francie s problémem ekonomického a monetárního kolapsu vyrovnala, se budeme věnovat v následující kapitole.

4.3. Řešení krize pomocí Poincarého politiky

V první polovině roku 1926 krize kulminovala a francouzská veřejnost v obavě z nejistého ekonomického vývoje začala požadovat proplacení svých pokladničních poukázek. To však pro francouzskou ekonomiku nebyl nejzávažnější problém, uvážíme-li její zadlužení v zahraničí. Mezi nejvýznamnější půjčky Francie v roce 1926 patřilo 3,5 milionů liber od „*Bank of England*”, 2 miliony liber od britské státní pokladny a 1,5 milionu pesos od Uruguaye. Dále měla Francie ze svých dřívějších půjček (viz kapitola 4.1.) uhradit úroky ve výši 1,7 milionů liber a 13,5 milionů dolarů. Pro ujasnění situace uvádíme tehdejší kurz francouzského franku vůči libře a dolaru: kurz francouzského franku a libry byl na úrovni 240:1, kurz francouzského franku k dolaru dosahoval výše 49:1¹³⁴. Ekonomická situace Francie byla tedy zoufalá a bylo třeba z ní najít východisko.

Dne 21. července 1926 byla sestavena nová vláda, v jejímž čele stál Raymond Poincaré. Tvořilo ji pouze 13 ministrů, kteří již 24. července 1926 obeznámili veřejnost se svým programem, na jehož základě získali její důvěru. Cílem Poincarého bylo ozdravit měnu ne pouze dočasně, ale udržet její stabilitu dlouhodobě, aby odpovídala ekonomickému rozvoji země.

Nová vláda si dala za cíl vyrovnat státní rozpočet snížením státních výdajů, navýšením nepřímých daní a založením pokladny pro umořování státního dluhu. Dále bylo potřeba, aby „*Banque de France*” navýšila

---

¹³⁴ Poincaré (1928), s. 13-14

eskontní sazbu, což by vytvořilo lepší podmínky pro příliv zahraničního kapitálu a stabilizaci devizového kurzu. Pomocí těchto opatření měla francouzská ekonomika vyjít z krize¹³⁵.

V roce 1926, v rámci Poincarého politiky překonání hospodářských potíží, byl vydán zákon, který „*Banque de France*” umožňoval nakupovat zlato a devizy tak, aby bylo možné stabilizovat francouzský frank. Jelikož „*Banque de France*” mohla tyto nákupy uskutečňovat prostřednictvím papírových peněz, nebyla v tomto období motivována ke snížení peněz v oběhu. V období 1926-1928 tak celkový peněžní objem ve Francii vzrostl ze 103 miliard franků na 158 miliard franků¹³⁶.

Zavedení tohoto zákona se projevilo v přílivu kapitálu do Paříže a ve spekulativním obnovení franku na devizovém trhu. Kurzy libry šterlinků a dolaru, které dosahovaly v červenci 1926 240 franků a 49 franků, v prosinci 1926 klesly na 122,50 franků a na 25,25 franků¹³⁷. Na žádost vlády „*Banque de France*” oficiálně oznámila, že bude bez omezení nakupovat a prodávat devizy za vlastní kurzy. Toto opatření mělo za cíl stabilizovat hodnotu franku podle zlatého standardu. Držitelé kapitálu, očekávající růst jeho hodnoty, nakupovali stále větší množství dalšího francouzského kapitálu, což mělo za následek příliv zlata a zejména deviz do rezerv „*Banque de France*”¹³⁸.

Můžeme si položit otázku, zda bylo vhodné, aby Poincarého vláda navrátila frank k jeho paritě z roku 1914. Je třeba si uvědomit, že tento návrat by představoval významnou revaluaci franku, která by dále vedla k navýšení cen francouzského zboží. To by pak bylo dražší než výrobky zahraniční konkurence. Domácí ceny a platy by poklesly, což by mělo

---

¹³⁵ Caron (1995), s. 189

¹³⁶ viz tamtéž

¹³⁷ Rivoire (1985), s. 88

¹³⁸ Redon, Besnard (1996), s. 37

negativní dopad na celou francouzskou ekonomiku. R. Poincaré a Émile Moreau, tehdejší guvernér „*Banque de France*“, neměli na řešení tohoto problému stejný názor. R. Poincaré byl pro zavedení parity z roku 1914, zatímco É. Moreau se nechtěl vracet k minulosti. É. Moreau pohrozil demisí pro případ, že by jeho stanovisko nebylo akceptováno¹³⁹.

Můžeme se domnívat, že R. Poincaré byl při prosazování svého názoru významně ovlivněn monetární situací v Evropě. V období let 1925-1928 totiž všechny evropské země kromě Španělska a SSSR zavedly předválečný monetární systém. Je však nutné poznamenat, že v tomto období již zlato přestalo být prostředkem směny, pro tento účel bylo nahrazeno bankovkami a zůstala mu pouze funkce účetní jednotky. Od původního systému z roku 1914 se tento monetární systém dále lišil ve stabilitě devizového kurzu. Ta totiž v období 1925-1928 nebyla naprosto automatická, ale vyplývala z politik vedených centrálními bankami, které byly založeny na výnosech plynoucích z prodeje zlata¹⁴⁰. Touha po návratu k předválečné zlaté paritě se nám tedy zdá neopodstatněná, uvážíme-li, že vinou negativního dopadu války na ekonomiku by paritu z roku 1914 nebylo možné udržet.

Problematika znehodnoceného franku byla vyřešena vydáním monetárního zákona v červnu 1928, kdy vznikl „*franc Poincaré*“, jehož váha byla stanovena na 65,5 mg zlata, zatímco původní „*franc germinal*“ obsahoval 322,58 mg zlata. Tímto opatřením bylo tedy dosaženo pouze 20% parity z roku 1914. Narozdíl od svého předchůdce již neměl „*franc Poincaré*“ stříbrný ekvivalent. Bylo stanoveno, že oběh kovových peněz bude zajištěn prostřednictvím zlatých mincí a nebude nijak omezován; stříbro, bronz a nikl se pak měly používat pouze k ražbě drobných mincí, jejichž oběh bude regulován. Můžeme tedy konstatovat, že vydání tohoto

---

¹³⁹ Redon, Besnard (1996), s. 37

¹⁴⁰ Vanthoor (1996), s. 56

zákona znamenalo pro Francii oficiální pád bimetalismu a přechod ke zlatému standardu. Tento zákon rovněž určil, že rezervy zlata u „*Banque de France*” musí pokrývat nejméně 35 % vkladů na běžných účtech a bankovek¹⁴¹. Jeho vydáním se podařilo udržet kurz libry a francouzského franku na úrovni 1:125¹⁴². Zákon přispěl k přílivu dalšího zahraničního kapitálu do Francie a Paříž se stala významným finančním centrem.

Z výše uvedeného vyplývá, že Poincarého vláda dodržela svůj slib, a tak ve druhé polovině 20. let 20. století došlo k oživení francouzské ekonomiky. Obrat k lepšímu vývoji zaznamenaly téměř všechny sféry ekonomiky. Již v roce 1927 došlo ke snížení některých nepřímých i přímých daní, na druhou stranu se jí ovšem nepodařilo snížit výdaje. Nejvíce výdajů plynulo v tomto období na sociální dávky (příspěvky invalidům a vdovám s dětmi) a na opravy a stavby budov a silnic. Nemalé náklady pro státní pokladnu představovala rovněž elektrifikace venkova. Přestože se výdaje nepodařilo snížit, docházelo ke splácení veřejného dluhu. V roce 1927 bylo z tohoto dluhu splaceno 9 miliard francouzských franků a v následujícím roce byla provedena splátka o stejném objemu. Tyto splátky byly uskutečněny ze třech zdrojů: jednak pomocí prostředků z pokladny pro umořování státního dluhu, dále prostřednictvím financí ze státního rozpočtu a nakonec ze splátek v rámci Dawesova plánu¹⁴³.

O zlepšení výkonnosti francouzské ekonomiky za Poincarého vlády svědčí i statistiky nezaměstnanosti. V roce 1927 pobíralo podporu v nezaměstnanosti celkem 82000 Francouzů. Avšak již v následujícím roce bylo ve Francii pouze 10000 nezaměstnaných. Počet nezaměstnaných ve Francii v roce 1928 byl nižší než počet nezaměstnaných například v Belgii,

---

¹⁴¹ Redon, Besnard (1996), s. 38

¹⁴² Asselain (1984b), s. 24

¹⁴³ Poincaré (1928), s. 49

v Itálii, ve Velké Británii, Německu, a rovněž byl menší, než počet nezaměstnaných ve Francii před vypuknutím války¹⁴⁴.

Zmíněné úspěchy francouzské ekonomiky od roku 1926 není možné připisovat pouze Poincarého vládě, ale podílely se na nich rovněž podmínky, jichž bylo dosaženo. Za této vlády totiž konečně začalo docházet k pravidelným splátkám německého dluhu a změna v daňovém systému provedená minulou vládou začala přinášet zisk pro státní pokladnu až ve druhé polovině roku 1926¹⁴⁵. Navíc prudce rostoucí inflace snižovala dopad veřejného dluhu na další sféry francouzské ekonomiky - splácení dluhu a jeho úroků bylo totiž prováděno prostřednictvím inflací znehodnocené měny. Zatížení dluhem se tak snižovalo úměrně s nárůstem cenové hladiny.

V této části diplomové práce jsme se věnovali vývoji francouzské ekonomiky a francouzského franku od počátku 20. století do druhé poloviny 20. let 20. století. Měli jsme možnost pozorovat, že francouzská ekonomika před vypuknutím 1. světové války byla určitým způsobem odlišná od jiných vyspělých ekonomik, ale i přesto byla Paříž významným finančním centrem a „*Banque de France*” zastávala významnou roli mezi ostatními světovými centrálními bankami. Vypuknutí války donutilo Francii přizpůsobit svoji ekonomiku válečným potřebám (viz kapitola 4.1.). Samotná válka znamenala pro Francii vysoké ztráty a totální vyčerpání ekonomiky (viz kapitola 4.2.). Francie se s tímto problémem musela vypořádávat ještě po několik následujících let, které rovněž poznamenala monetární krize. Ta vypukla v roce 1920 a podařilo se ji vyřešit až v roce 1926 nástupem nové vlády R. Poincarého. Díky zcela jasné představě o ekonomických nástrojích řešení krize vyvedla tato nová vláda francouzskou ekonomiku z recese. Jejím

---

¹⁴⁴ Poincaré (1928), s. 93

¹⁴⁵ Asselain (1984b), s. 24-25

významným počinem bylo vydání monetárního zákona, jenž pomohl stabilizovat francouzský frank a znamenal pro Francii oficiální zánik bimetalismu a přechod ke zlatému standardu.

Pro fungování bimetalismu ve Francii a v jiných evropských zemích byla důležitá existence Latinské měnové unie, které jsme se věnovali ve třetí části práce. Proto je třeba se ještě zmínit o vlivu války na její vývoj a o jejím rozpadu koncem 20. let 20. století.

Po 1. světové válce většina evropských zemí odstoupila od zlatého standardu a zrušila konvertibilitu svých papírových peněz. Centrální banky těchto zemí se snažily shromažďovat zlaté mince, aby posílily rezervy drahých kovů. Veřejnost na tuto situaci okamžitě reagovala tím, že si ponechávala zlaté mince jako své úspory, což vedlo k tomu, že v peněžním oběhu zůstaly pouze stříbrné 5frankové a jiné nezlaté mince. I přes všechny zákazy tyto mince proudily do těch členských zemí Latinské měnové unie, jejichž měny byly znehodnoceny nejméně. Nejdříve se tento problém projevil ve Francii, kde byly mince směňovány za bankovky, které byly prodávány za cenu znehodnocených bankovek jiných členských států¹⁴⁶. Proto mince, které plynuly do Francie, okamžitě mizely z oběhu.

Dne 13. března 1915 byl ve Švýcarsku zaveden zákon, jenž zakazoval obchodovat prostřednictvím mincí vydaných jinými členskými zeměmi Latinské měnové unie. Toto ustanovení nebylo příliš efektivní, jelikož francouzská ekonomika podstoupila po roce 1915 změny, které pro Švýcarsko mohly znamenat významný příliv kapitálu. Situace se změnila v letech 1919-1920, kdy vzrostla cena stříbra a obchodní spekulanti ve Francii a v Itálii shromažďovali stříbrné 5frankové mince, které poté směňovali ve Švýcarsku, což byla v té době země s nejméně znehodnocenými bankovkami. V reakci na tuto situaci Švýcarsko v roce 1920 oznámilo, že nebude směňovat stříbrné mince ražené mimo jeho vlastní území. Toto rozhodnutí bylo v rozporu se

---

¹⁴⁶ Vanthoor (1996), s. 36

zakládající smlouvou Latinské měnové unie, nicméně 9. prosince 1921 bylo ostatními členy unie odsouhlaseno¹⁴⁷.

Belgie jako první vyjádřila nesouhlas s dalším setrváním v Latinské měnové unii na konci roku 1925 a v roce 1927 od smlouvy odstoupila definitivně. Krátce poté ji následovalo Švýcarsko. To považovalo existenci Latinské měnové unie za ukončenou k datu 1. ledna 1927¹⁴⁸.

Závěrem musíme podotknout, že Latinská měnová unie již od počátku neplnila cíle, které si předsevzala. I když je zřejmé, že bimetalismus tvořil hlavní překážku správnému fungování unie, nepředstavoval hlavní nesnáze, s nimiž se musela Latinská měnová unie během své existence potýkat. Nejvýznamnější problém spočíval jinde: země, které dodržovaly původní pravidla unie nejpečlivěji, byly zaplavovány kapitálem pocházejícím z ostatních členských zemí, jejichž měny trpěly znehodnocením. Před vypuknutím 1. světové války byl tento příliv kapitálu pocházejícího zejména z ekonomicky slabších zemí (Řecko, Itálie) přirozený. Po skončení války se situace změnila. I měny ostatních členských zemí totiž podlely znehodnocení, a tyto země se proto musely potýkat s odlivem peněz do zemí, jejichž měny byly znehodnoceny nejméně.

Můžeme si tedy položit otázku, proč i přes výše zmíněné problémy Latinská měnová unie nezanikla dříve a proč se její členové tolik snažili o její zachování. Odpovědět na ni je možné dvěma způsoby: z pohledu Francie a z pohledu ostatních členských zemí. Pro francouzskou vládu Latinská měnová unie představovala prostředek šíření svého politického a ekonomického vlivu v ostatních zemích. Důvodem setrvání v Latinské měnové unii pro další členské země mohla být obava z izolace od francouzského kapitálu v případě odstoupení od smlouvy unie.

---

¹⁴⁷ Vanthoor (1996), s. 36

¹⁴⁸ viz tamtéž, s. 37

5. Krize 30. let 20. století a zánik zlatého franku

5.1. Francie na přelomu 20. a 30. let 20. století

Díky Poincarého politice a jeho ekonomickým zásahům začala Francie na konci 20. let 20. století vykazovat znaky oživení ekonomiky a ekonomické prosperity. Devizový kurz francouzského franku vůči ostatním evropským měnám byl nízký, což se odrazilo v navýšení vývozu francouzského zboží. Vysoké úrokové míry podporovaly příliv zahraničního kapitálu do Francie a Paříž byla významným světovým obchodním centrem.

Krize, která nastala v říjnu 1929 na newyorské burze, se postupně přenesla i do Evropy. Prosperita konce 20. let 20. století vydržela Francii až do roku 1931 díky přílivu kapitálu a zlata. Průmyslová výroba v poválečné Francii dosáhla svého maxima až v roce 1930 a peněžní zásoba dosáhla největší hodnoty v roce 1932¹⁴⁹. „*Banque de France*” v této době zvyšovala svoji zásobu drahého kovu prostřednictvím směny liber a dolarů, nastřádaných v období 1926-1928, ve zlato. **Od roku 1928 do roku 1933 tak zásoba zlata u „*Banque de France*” vzrostla z 1700 tun na 5000 tun, což představovalo přibližně čtvrtinu světových zásob.** Významný příliv kapitálu do Francie umožňoval „*Banque de France*” udržovat eskontní sazbu na úrovni 2,5 %¹⁵⁰. Z toho vyplývá, že frank byl v této době silnou měnou a krize v roce 1929, vypukla v době, kdy se francouzská ekonomická situace konečně začala jevit jako zbavená všech následků války a stabilizovaná.

Prvním příznakem hospodářské krize ve světě byly deficitní státní rozpočty, jejichž příčinou v tomto případě nebylo navýšení státních výdajů,

---

¹⁴⁹ Přestože průmyslová výroba dosáhla svého maxima v roce 1930, v textilním, metalurgickém a automobilovém odvětví začalo docházet k poklesu produkce již od roku 1926. Snížená výroba v těchto průmyslových odvětvích však byla kompenzována rozvojem strojního, elektrotechnického a chemického průmyslu (viz La documentation Française (1992), s. 16).

¹⁵⁰ Redon, Besnard (1996), s. 39

ale pokles příjmů pro státní pokladny. I když původně docházelo ve vyspělých hospodářských systémech k nárůstu cenové hladiny, koncem 20. let 20. století začaly ceny klesat¹⁵¹. Tento klesající trend se odrazil v ekonomické aktivitě zemí postihnutých krizí - zatímco původní navýšení cen podněcovalo investice a růst, pokles cen snižoval výrobu, investice a příjmy.

Na počátku roku 1930 se sice Francie zdála být jedinou zemí s prosperující ekonomikou mezi ostatními vyspělými zeměmi, což dokazují například statistiky nezaměstnanosti vztahující se ke konci roku 1929: ve Velké Británii bylo 1,3 milionu nezaměstnaných, v Německu 1,8 milionu, zatímco ve Francii ještě v polovině roku 1930 bylo pouhých 13 tisíc nezaměstnaných. Časem se však hospodářská krize z ostatních zemí začala přenášet i do Francie. Je zřejmé, že Francii negativně ovlivnila německá hospodářská krize, jelikož Německo nebylo schopné splácet reparaace. Z tohoto důvodu byla Francie nucena pozastavit splátky svého vlastního dluhu vůči USA. Hospodářská krize ve Francii však nenastala výhradně v důsledku ekonomické krize v jiných zemích. Například ve 2. odstavci této kapitoly v poznámce pod čarou č. 149 uvádíme stav francouzské průmyslové výroby na konci 20. let 20. století, z níž vyplývá že již od roku 1926 docházelo k poklesu produkce v některých odvětvích francouzského průmyslu. Francie rovněž vykazovala pokles devizových rezerv v pokladně „*Banque de France*” - v prosinci 1928 bylo v pokladně 50 % deviz, avšak do prosince 1931 tento podíl klesl na 22 % a do roku 1933 devizy z pokladny „*Banque de France*” téměř vymizely¹⁵². Odpovědět na otázku, zda na vypuknutí krize ve Francii měl větší vliv tlak hospodářského propadu v ostatních zemích nebo vývoj její vlastní ekonomiky, tedy není možné.

Zásadní zvrát ve vývoji situace nastal v září 1931, kdy proběhla devalvace libry, která přestala být směnitelná ve zlato. Od provedení tohoto

---

¹⁵¹ La documentation Française (1992), s. 16

¹⁵² Caron (1995), s. 193

opatření začalo docházet k oživení ekonomik ve všech zemích Commonwealthu, stejně jako ve většině evropských zemí, v Japonsku a v několika státech Latinské Ameriky. Depreciace papírové libry, jež přirozeně následovala po zrušení směnitelnosti ve zlato, však měla negativní dopad na francouzskou ekonomiku. Jeho příčina je zcela jednoznačná: ceny ve Francii vyjádřené ve zlatě byly příliš vysoké vzhledem k cenám v zemích s devalvovanou měnou, což se projevilo poklesem průmyslové výroby a exportu ve Francii. Zatímco v roce 1930 vývoz francouzského zboží představoval 81 % dovozu do Francie, v roce 1932 jej pokrýval pouze z 66 %. Průmyslová výroba ve Francii od září 1931 do dubna 1932 poklesla o 17 % a počátkem roku 1932 zde bylo 250000 nezaměstnaných¹⁵³. Z tohoto důvodu je možné depreciaci libry označit za jednu z příčin francouzského obchodního deficitu.

Příkladem oživení britské ekonomiky se nechala inspirovat americká vláda a v **dubnu 1933** provedla devalvaci dolaru. Od tohoto okamžiku se země, které neprovedly devalvaci svých měn (**Francie, Nizozemí, Belgie, Švýcarsko, Itálie, Polsko**), seskupily do tzv. **Zlatého bloku, jehož hlavním cílem bylo zachovat měnový systém se zlatým standardem**. Pro tyto země bylo charakteristické nadhodnocení cen zboží vzhledem k cenám v zemích s devalvovanou měnou, což se později projevilo poklesem cen ve Zlatém bloku právě v momentě, kdy se v zemích s devalvovanou měnou začaly objevovat znaky oživení ekonomiky¹⁵⁴.

V této kapitole jsme sledovali stav francouzské ekonomiky a s ním spojený vývoj francouzského franku na přelomu 20. a 30. let 20. století. Francie byla v době, kdy v jiných vyspělých zemích vypukla hospodářská krize nebývalých rozměrů, jakýmsi osamělým prosperujícím ekonomickým celkem. Proto se francouzská vláda původně domnívala, že se krize Francii

---

¹⁵³ Asselain (1984b), s. 34-35

¹⁵⁴ Redon, Besnard (1996), s. 40

vyhne, ale již počátkem 30. let 20. století byla z tohoto omylu vyvedena. Pro vývoj francouzského franku ve 30. letech byla hospodářská krize zásadní, a proto se jí budeme věnovat v následující kapitole.

5.2. Hospodářská krize ve Francii ve 30. letech 20. století a její řešení

Hospodářská krize sice nastala ve Francii později než v ostatních zemích, avšak o to delší bylo její trvání. Příčinou delšího průběhu byla především mylná rozhodnutí vlády, která po dlouhou dobu podléhala iluzi, že hospodářská krize Francii nepostihne. Od konce roku 1931 Francie přestala být prosperujícím „ostrůvkem” mezi zeměmi již postiženými ekonomickou krizí - křivky průmyslové a zemědělské výroby klesaly, zatímco nezaměstnanost rostla. V roce 1932 se situace zlepšila a francouzský ekonomický vývoj byl podobný vývoji jiných ekonomicky vyspělých zemí, a v období let 1934-1936 můžeme francouzskou ekonomiku charakterizovat jako ekonomiku pouze „přežívající”.

Od roku 1931 Francie začala rovněž vykazovat rozpočtový deficit. Můžeme se domnívat, že jeho příčinou byla neschopnost francouzského parlamentu zachovat státní finance ve stavu, kterého bylo dosaženo v roce 1928. Na počátku 30. let 20. století klesly příjmy pro státní pokladnu a francouzská vláda si nemohla dovolit zásadní snížení státních výdajů - od roku 1931 do roku 1935 vládní příjmy klesly o 11,2 miliard, zatímco výdaje se snížily pouze o 5,7 miliard. Příjmy klesly z důvodu ekonomické krize a výdaje se nemohly více snižovat, jelikož vláda musela plnit své závazky vzhledem k penzistům, státním zaměstnancům a svým věřitelům.

Hospodářská krize ve Francii byla zejména krizí investic, která byla zapříčiněna zejména nestálostí vnějšího trhu - v období 1930-1935 investice klesly o 37 %. Krize se projevila i významným poklesem příjmů v zemědělství a průmyslu. Příčinou snížení příjmů v průmyslové oblasti byl pokles cen a produkce, příčinou nízkých příjmů v zemědělství byl pokles cen a nadprodukce¹⁵⁵.

Menší produkce se projevila i v objemu vyváženého zboží za hranice Francie - v období let 1929-1935 hodnota vyvezeného zboží klesla o 82 %¹⁵⁶. Ačkoli dovoz ze zahraničí směrem do Francie se v tomto období také snížil, zahraniční poptávka po francouzském zboží byla natolik slabá, že Francie v první polovině 30. let 20. století vykazovala deficitní obchodní bilanci. Pokles vývozu francouzského zboží tedy nevyplýval pouze ze slabší produkce ve Francii, ale rovněž ze snížené ekonomické aktivity u jejích zahraničních obchodních partnerů. Nesmíme také opomenout fakt, že k menšímu exportu z Francie přispěla devalvace měny provedená v jiných zemích, jelikož ceny francouzského zboží se tak staly pro zahraniční klienty méně atraktivní. Rozdíl mezi vnitřní a vnější kupní silou peněz se zvyšoval, což bránilo Francii v přechodu k hospodářskému oživení, které v jiných zemích začalo v roce 1933.

V roce 1929 bylo ve Francii „pouze“ 13000 nezaměstnaných, ovšem v roce 1935 tento počet dosahoval již 426000 nezaměstnaných¹⁵⁷. Z důvodu vysoké míry nezaměstnanosti byla zkrácena pracovní doba. Zvýšení úrovně nezaměstnanosti bylo méně výrazné než pokles investic, ale při zjišťování jeho vlivu na celou ekonomiku je třeba brát v úvahu skutečnost, že oba procesy probíhaly současně.

---

¹⁵⁵ Caron (1995), s. 194-195

¹⁵⁶ Asselain (1984b), s. 46

¹⁵⁷ viz tamtéž, str. 34

Pro francouzskou vládu nebylo snadné najít řešení, které by zemi vyvedlo z hospodářské krize. S odstupem několika desetiletí si můžeme dovolit říci, že s konkrétním návrhem přišla až vláda Pierra Lavalu v roce 1935. Od vypuknutí krize až do roku 1935 se mezi francouzskými politiky názor na řešení krize lišil a nebylo jasné, jak ekonomiku z deprese vyvést. Můžeme se domnívat, že díky tomuto problému se Francie v porovnání s ostatními ekonomicky vyspělými zeměmi vyrovnávala s hospodářskou krizí nejdéle.

Za vlády R. Poincarého a jeho nástupce A. Tardieua francouzská ekonomika vykazovala rozpočtové přebytky, a proto se zdálo, že nejvhodnějším nástrojem pro řešení krize bude zvýšení státních výdajů. Dalším prostředkem, který měl napomoci Francii vyjít z krize bylo zavedení veřejných prací (např. stavba silnic, Alsackého kanálu a přístavu ve Strasbourgu)¹⁵⁸.

Situace se změnila v roce 1931, kdy se státní rozpočet dostal do deficitu. V období 1931-1935 francouzská vláda několikrát provedla opatření, která krizi spíše prohlubovala než potlačovala a byla založena na mylné domněnce, že hlavní příčinou krize je deficitní státní rozpočet. V zájmu poklesu státních výdajů byl snížen počet státních úředníků a bylo zrušeno vyplácení penze vojenským vysloužilcům. Toto rozhodnutí ovšem vedlo ke sporům ve francouzském parlamentu, a proto byla v roce 1934 penze bývalým vojákům snížena o pouhých 3 %. Toto opatření pro zastavení růstu deficitu státního rozpočtu samozřejmě nestačilo a deficit se stále prohluboval - v roce 1934 dosáhl 12 miliard francouzských franků¹⁵⁹.

---

¹⁵⁸ La documentation Française (1992), s. 19

¹⁵⁹ Můžeme se domnívat, že spor ohledně snížení penze pro válečné vysloužilce, který vypukl mezi francouzskými politiky, spočíval v obavě ze svržení vlády. V období 1932-1934 byly pro neschopnost řešit hospodářskou krizi ve Francii svrženy celkem čtyři vlády (viz Asselain (1984b), s. 38).

Zásadní omyl tohoto řešení spočíval ve skutečnosti, že deficit státního rozpočtu nebyl příčinou krize, ale že z krize vyplýval. Pokles ekonomické aktivity můžeme totiž označit jako bezprostřední příčinu poklesu příjmů do státní pokladny, který je pro udržení vyrovnaného státního rozpočtu potřeba vyrovnat snížením státních výdajů. Státní výdaje ovšem nebylo možné snížit v období hospodářské recese, uvědomíme-li si, jak významné zatížení představovaly pro vládu například pouze náklady na sociální dávky pro nezaměstnané.

Podle keynesiánské teorie nejenže není možné, ale dokonce je nežádoucí, aby byl státní rozpočet v období hospodářské krize vyrovnaný. Státní výdaje totiž, podle Keynesa, podporují ekonomickou aktivitu prostřednictvím navýšení agregátní poptávky a jejich růst souběžně s růstem rozpočtového deficitu může představovat nástroj pro oživení ekonomiky¹⁶⁰.

Z dnešního ekonomického pohledu je rovněž poněkud naivní se domnívat, že lze vyvést ekonomiku z tak hluboké krize pouze snížením státních výdajů a je zřejmé, že by pro dosažení tohoto cíle bylo potřeba více komplexních a radikálních zásahů.

Po tomto nezdaru se objevily snahy řešit krizi snížením deficitu obchodní bilance, což vyžadovalo provedení devalvace francouzského franku. Nesouhlas s tímto krokem vyjádřili téměř všichni politici kromě umírněného Paula Reynauda, který byl ministrem financí v roce 1930 a ministrem spravedlnosti v období 1932-1938. Další možnou variantou pro snížení deficitu obchodní bilance bylo omezení dovozu zboží do Francie zvýšením cla na zahraniční průmyslové a zemědělské výrobky nebo omezením množství zboží, které mohlo být dováženo¹⁶¹.

---

¹⁶⁰ Keynes (1964)

¹⁶¹ Již v roce 1931 byla vydána přírážka k dani ve výši 15 % pro zboží pocházející ze zemí s devalvovanou měnou např. z Velké Británie. Od roku 1933 se tato přírážka týkala i zboží pocházejícího z USA (viz La documentation Française (1992), s. 20; Asselain (1984b), s. 41).

Na počátku roku 1935 bylo jasné, že žádné z výše uvedených opatření nebylo účinné a Francii se stále nedařilo překročit svoji minimální průmyslovou výrobu z roku 1932, zatímco například britský průmysl již minimum z roku 1929 překonal. Pierre Laval, který se stal předsedou francouzské vlády v červnu 1935, chtěl řešit hospodářskou krizi snížením cenové hladiny na úroveň odpovídající cenovým hladinám na zahraničních trzích. Rozhodl snížit platy státních úředníků, penze a úroky placené ze státního dluhu tak, aby došlo k poklesu státních výdajů o 10 %. Ceny elektřiny, uhlí, některých potravin a nájemného byly sníženy, avšak výše daní zůstala na původní úrovni. Výsledky těchto opatření byly překvapující. Růst cen ve Francii se zastavit nepodařilo a došlo ke zvýšení průmyslové výroby v reakci na nárůst domácí poptávky¹⁶².

Cílem této kapitoly bylo sledovat vývoj hospodářské krize ve Francii v první polovině 30. let 20. století a jeho vliv na francouzskou ekonomiku v tomto období. Pozorovali jsme, že krize vypukla ve Francii později než v ostatních ekonomicky vyspělých zemích, ale o to déle zde přetrvala. Projevila se významným poklesem průmyslové a zemědělské produkce, investic a exportu. Je zřejmé, že krize tak postihla všechny oblasti ekonomiky a že pro tehdejší francouzské vlády nebylo snadným úkolem najít vhodné východisko z této nelehké situace. Žádné z nich se v první polovině 30. let 20. století nepodařilo najít tak účinné řešení, aby Francii z hospodářské deprese vyvedla. Francouzská ekonomika sice v roce 1935 začala vykazovat lepší výsledky než v předcházejících letech, tento pokrok nicméně nebyl dostačující pro ukončení krize a bylo potřeba provést další radikálnější opatření. Jak se Francie s tímto vážným problémem vypořádala v následujícím roce budeme sledovat v poslední kapitole této diplomové práce.

---

¹⁶² La documentation Française (1992), s. 20; Asselain (1984b), s. 42-43

5.3. Vláda Lidové fronty a devalvace francouzského franku v roce 1936

Vítězství Lidové fronty ve volbách v roce 1936 nastalo v době, kterou není nutné z ekonomického pohledu díky politice P. Lavalu charakterizovat přímo jako katastrofickou, ale ani ne jako prosperující. V čele nové vlády stanul Léon Blum a jeho hlavní inspirací se stal americký program pro oživení ekonomiky „*New Deal*”. Hlavním nástrojem pro oživení francouzské ekonomiky mělo být zvýšení kupní síly. Nárůst kupní síly měl dále navýšit spotřebu a napomoci tak francouzské ekonomice překonat krizi. Navýšení poptávky mělo nejdříve zajistit pracovní místa pro nezaměstnané, kteří si poté díky růstu svých příjmů mohli dovolit zvýšit své osobní výdaje, a zároveň mělo dojít ke zvýšení investic¹⁶³. Obecně můžeme říci, že cílem této vlády bylo pozvednout ekonomiku na úroveň před vypuknutím hospodářské krize.

Jakékoli návrhy spojené s devalvací měny byly na počátku období této vlády zamítány. Tento postoj byl překvapující, uvědomíme-li si, že Léon Blum byl ještě v roce 1934 fascinován znehodnocením libry a tvrdil, že tato cesta vedla ve Velké Británii k oživení ekonomiky. Rovněž Vincent Auriol, ministr financí v Blumově vládě, byl přesvědčen o nevyhnutelnosti devalvace, avšak komunističtí a radikální členové vlády s tímto krokem zásadně nesouhlasili, a devalvace byla proto zamítnuta¹⁶⁴.

V důsledku zamítnutí devalvace důvěra finančních kruhů ve vládu Lidové fronty poklesla. Kontext dané situace je mnohem složitější. Tato vláda totiž neměla v úmyslu získat kontrolu nad vývojem cenové hladiny nebo devizových kurzů, jelikož ji považovala za znak totalitarismu. Je třeba si uvědomit, že Lidová fronta se naopak stavěla do role odpůrce řízeného

---

¹⁶³ Asselain (1984b), s. 53

¹⁶⁴ viz tamtéž, s. 57

hospodářství. Dalším problémem bylo, že vedlejším účinkem politiky reflace, jejímž hlavním cílem bylo zvýšit agregátní poptávku, mohl být nadměrný nárůst dovozu do Francie. Z tohoto důvodu ve Francii panovala obava z bankrotu podniků a z nárůstu nezaměstnanosti¹⁶⁵.

Vláda Léona Bluma musela v květnu a na počátku června 1936 čelit stávkám ve francouzských továrnách. S těmito nepokoji se vypořádala již 7. června podepsáním Matignonských dohod. Došlo tak k zavedení povinné kolektivní smlouvy, proplácení dovolené (2 týdny placené dovolené za 50 odpracovaných týdnů) a snížení 48hodinové týdenní pracovní doby na 40hodinovou týdenní pracovní dobu, přičemž platy zůstaly na původní úrovni. Ke snížení počtu nezaměstnaných mělo rovněž napomoci založení Národního fondu nezaměstnanosti a veřejné práce¹⁶⁶.

Zavedení 40hodinové týdenní pracovní doby bylo provázeno několika problémy. Vláda byla střídavě obviňována z pomalého či naopak rychlého zavádění své sociální politiky. Francouzské odbory samozřejmě prosazovaly co nejrychlejší zavedení, avšak zaměstnavatelé se snažili o co nejdelší pozdržení. Druhým problémem byla otázka porušení tohoto opatření a práce přesčas. Za vlády Lidové fronty však tato problematika vyřešena nebyla. Třetí problém spočíval v rozdělení 40 pracovních hodin do období jednoho týdne. Hledat řešení pro tento problém nebylo třeba, jelikož během krátké doby si Francouzi sami přivykli pracovat 5 dnů v týdnu po 8 hodinách denně¹⁶⁷.

V roce 1936 se tak podařilo Lidové frontě vzhledem k předchozímu roku snížit nezaměstnanost o 20 %¹⁶⁸. Opatření provedená touto vládou se

---

¹⁶⁵ Asselain (1984b), s. 53

¹⁶⁶ La documentation Française (1992), s. 20

¹⁶⁷ Asselain (1984b), s. 60

¹⁶⁸ viz tamtéž, s. 61

odrazila i ve zvýšené výrobě v období 1935-1936, která však ve srovnání například s Holandskem nebo Švýcarskem nebyla tak významná. Můžeme se domnívat, že příčinou nižší dynamiky produkce ve Francii bylo snížení pracovní doby.

Již v červnu 1936 bylo zřejmé, že ve francouzské ekonomice bude potřeba provést zásadní změnu. **Cenová hladina zde totiž byla oproti cenovým hladinám v ekonomikách s devalvovanou měnou nadhodnocená a docházelo k úniku kapitálu¹⁶⁹. Proto bylo v rámci mezinárodní monetární dohody s Velkou Británií a USA 26. září 1936 rozhodnuto, že bude provedena devalvace francouzského franku.** Není nutné dodávat, že pro francouzskou vládu bylo nesnadné otevřeně diskutovat o problémech franku, uvědomíme-li si, jaké měla ambice při zakládání Latinské měnové unie (viz kapitoly 3.1.-3.3.). V rámci dohody mezi těmito zeměmi bylo zaručeno, že nedojde k žádným zásahům, které by mohly ohrozit provedení devalvace. Nejpodstatnější bylo, že **francouzský frank byl oproti původní hodnotě „*franc Poincaré*” znehodnocen o 30 %** a francouzská cenová hladina byla snížena na úroveň o 15 % nižší než cenové hladiny na trzích jiných vyspělých ekonomik¹⁷⁰.

Problém nadhodnocené cenové hladiny nepostihl pouze Francii, ale všechny země Zlatého bloku. Ekonomiky těchto států nebyly schopné se s ním vypořádat jinou cestou, než provedením devalvace svých zlatých měn. Po zdevalvování měny většina zemí Zlatého bloku přecházela k monetárnímu systému s plovoucími měnami, čímž opouštěla tento monetární celek. První země, která jej opustila byla Itálie, jež se inspirovala Německem, kde kontrolu nad měnovými kurzy vykonávala vláda. **V listopadu 1935, tedy ještě před devalvací francouzského franku, byla provedena devalvace měny**

---

¹⁶⁹ Asselain (1984b), s. 59

¹⁷⁰ Před provedením devalvace byla cenová hladina ve Francii o 15 % vyšší než cenové hladiny jiných vyspělých ekonomik (viz Asselain (1984b), s. 59).

v Belgii. V září 1936 proběhla ve Švýcarsku, Polsku, Nizozemí a Francii, čímž definitivně zanikl Zlatý blok¹⁷¹.

Je třeba poznamenat, že Lidová fronta získala nad činností „*Banque de France*” významnější kontrolu než vlády předcházející a přiměla ji k provedení důležitých opatření. Důkazem toho bylo vydání monetárního zákona 1. října 1936. Tento nový zákon přinesl vzhledem k zákonu z června 1928 (viz kapitola 4.3.) dvě zásadní změny. První z nich znamenala, že byla zrušena směnitelnost bankovek „*Banque de France*” ve zlato, a druhá změna představovala stanovení váhy franku na 43 mg zlata. Zároveň byl založen Fond stabilizace, jehož úkolem bylo regulovat devizový kurz mezi zahraničními měnami a francouzským frankem. Tento fond byl dotován 10 miliardami franků, které byly získány zhodnocením zásob zlata. Jeho vlastníkem byl stát a řízení bylo svěřeno guvernérovi „*Banque de France*”, za kterého zodpovídal ministr financí¹⁷².

Při sledování vývoje činnosti „*Banque de France*” považujeme za důležité zmínit rovněž fakt, že za vlády Lidové fronty došlo poprvé od roku 1806 ke změně řídicích orgánů této instituce. Dne 24. července 1936 bylo 15 členů správní rady volených valnou hromadou „*Banque de France*” nahrazeno 20 poradci. Zároveň byla zavedena rovnost mezi akcionáři, což znamená, že ve valné hromadě banky již nepůsobilo pouze 20 nejvýznamnějších akcionářů, ale všichni akcionáři¹⁷³.

Celkově můžeme hodnocení výsledků devalvace francouzského franku rozdělit do dvou období. V návaznosti na provedení devalvace došlo ve francouzské ekonomice ke krátkodobému oživení: zvýšil se export francouzského zboží, cenová hladina byla nižší než britská a nárůst kupní

---

¹⁷¹ Vanthoor (1996), s. 57

¹⁷² Redon, Besnard (1996), s. 40-41

¹⁷³ BDF (1972), s. 141

síly podpořil průmyslovou výrobu. Investice ani úspory se ovšem nepodařilo uvést na předsevzatou úroveň a francouzská ekonomika trpěla silným odlivem kapitálu¹⁷⁴. V dlouhodobějším horizontu již nebylo mnoho důvodů k původnímu optimismu, neboť produkce začala opět klesat a nezaměstnanost růst¹⁷⁵. K původnímu cíli (viz 1. odstavec této kapitoly) se tedy vládě Lidové fronty dospět nepodařilo.

Co bylo příčinou tohoto neúspěchu? Čtyřicetihodinová týdenní pracovní doba snížila maximální využití výrobních kapacit, což se odrazilo ve zvýšeném dovozu zboží do Francie a navýšením cenové hladiny¹⁷⁶. Zisk z devalvace měny tak byl tedy potlačen. Dalšími možnými důvody neúspěchu oživení ekonomiky bylo zatížení podniků sociálními výdaji, nepřátelský postoj zaměstnavatelů k provedeným změnám a nedostatečná devalvace měny.

Přestože cílem této diplomové práce není zabývat se vývojem francouzského franku a ekonomiky po roce 1936, považujeme za důležité dodat, že od února 1937 L. Blum pozastavil provádění reformy, které jeho vláda započala. Objevily se rovněž pochybnosti o provedené devalvaci francouzského franku, a proto L. Blum na jaře roku 1937 ze své funkce odstoupil¹⁷⁷.

Pro porovnání považujeme za zajímavé zmínit se i o měnové situaci u nás. V roce 1936 proběhla devalvace měny i v Československé republice. Její příčina je stejná jako v případě devalvace ostatních zlatých měn za celosvětové hospodářské krize. Hospodářská krize směřovala k pádu

---

¹⁷⁴ Caron (1995), s. 197

¹⁷⁵ La documentation Française (1992), s. 21

¹⁷⁶ Asselain (1984b), s. 65

¹⁷⁷ La documentation Française (1992), s. 21

zlatých měn, protože docházelo ke zhodnocení peněžních jednotek měny, což se dále projevovalo obecným deflačním tlakem na cenové hladiny¹⁷⁸.

V Československé republice byla zavedena zlatá měna v roce 1929, přičemž obsah zlata v koruně byl stanoven na 44,58 mg zlata. Tento zlatý obsah vydržel až do roku 1934. Dne 17. února 1934 byl na návrh vlády přijat zákon, podle něhož byl zlatý obsah koruny snížen na 37,15 mg zlata, čímž došlo k první devalvaci československé měny¹⁷⁹. V zemích Zlatého bloku proběhla devalvace měn později (viz 8. odstavec této kapitoly) a Československá republika na tuto skutečnost reagovala provedením druhé devalvace koruny. Během roku 1934 a 1936 byla koruna znehodnocena celkem o 30 %, tudíž můžeme konstatovat, že míra devalvace v Československé republice byla stejná jako v zemích Zlatého bloku¹⁸⁰.

Cílem této kapitoly bylo sledovat opatření provedená Lidovou frontou v roce 1936, mezi něž patřila devalvace francouzského franku. Výchozí situace této vlády nebyla naprosto ideální. Na francouzskou ekonomiku v tomto období měla stále ještě významný dopad hospodářská krize, se kterou se předchozí vlády nedokázaly zcela vyrovnat (viz kapitola 5.2.). Sledovali jsme vícero ekonomických zásahů, pomocí nichž se Lidová fronta chtěla definitivně vypořádat s důsledky krize, ovšem ani ty nebyly dostatečné pro splnění tohoto záměru. Z hlediska monetárního vývoje mezi nejdůležitější z nich zajisté patřila devalvace francouzského franku. Devalvaci provedly téměř všechny země používající měny vázané na zlato, což vedlo k rozpadu Zlatého bloku. Závěrem je tedy možné prohlásit, že devalvace měny ve Francii v roce 1936 vedla k pádu zlatého franku.

---

¹⁷⁸ Vencovský (1999), s. 212

¹⁷⁹ viz tamtéž, s. 222

¹⁸⁰ Půlpán (1993), s. 325

6. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo vymezit slavná období francouzského franku. Analyzovali jsme monetární dějiny Francie do roku 1936 a sledovali jsme rozpolcenost koncepce bimetalismu, přechod ke zlatému standardu a jeho rozvrat vlivem válečných a krizových událostí.

V první části práce jsme se zaměřili na nejpodstatnější události francouzských monetárních dějin. Doložili jsme, že bimetalismus měl ve Francii hluboké historické kořeny a že vedle tohoto standardu se zde velmi často používaly i jiné peněžní standardy (např. papírové nebo měděné). Bimetalický standard ve Francii přetrval i v tak výjimečných situacích, jako byl ekonomický kolaps způsobený Johnem Lawem nebo Velká francouzská revoluce. Poslední kapitola první části byla věnována založení „*Banque de France*”, která měla významný vliv na udržení bimetalického standardu a přispěla k založení nové francouzské měny s názvem „*franc germinal*”. Domníváme se, že právě tento krok zahájil období stability a prosperity francouzského franku, které vyvrcholilo tím, že francouzská měna dosáhla statusu klíčové měny pro celou Latinskou měnovou unii.

Ve druhé části diplomové práce jsme dospěli ke zjištění, že existence Latinské měnové unie byla zásadní pro vývoj bimetalismu ve Francii a v celé Evropě vůbec. Dopracovali jsme se rovněž k závěru, že tato instituce sloužila Francii jako nástroj k šíření svého vlivu na ekonomické dění po celé Evropě. Tohoto cíle se jí podařilo dosáhnout právě pomocí zavedení francouzského franku, jako ústřední měny v tomto monetárním celku. Dalším důležitým poznatkem vyplývajícím z této části diplomové práce je i fakt, že snaha o ekonomickou integraci, ve které by platila společná měna, existovala v Evropě již dlouhou dobu před založením Evropské unie a eura.

Ve třetí části práce jsme měli možnost pozorovat negativní dopad 1.

světové války na francouzskou ekonomiku, který se projevil monetární krizí na počátku 20. let 20. století. Dále jsme se zabývali řešením této ekonomické a monetární krize pomocí Poincarého politiky ve druhé polovině 20. let 20. století, kdy došlo k oficiálnímu zániku bimetalismu a zavedení nové měny s názvem „*franc Poincaré*”. Domníváme se, že R. Poincarému se podařilo francouzskou monetární situaci stabilizovat natolik, že můžeme vyslovit závěr, že francouzský frank zažíval svoji slavnou dobu rovněž na přelomu 20. a 30. let 20. století. Je ovšem zřejmé, že této prosperitě se těšil po podstatně kratší dobu než „*franc germinal*”.

Abychom mohli definovat příčiny zániku zlatého franku v roce 1936, zabývali jsme se v poslední části práce hospodářskou krizí a jejím vlivem na francouzskou ekonomiku ve 30. letech 20. století. Pozorovali jsme, že tento hospodářský pokles se odrazil ve všech oblastech ekonomiky a že hledání východiska z této krize bylo nesnadné. Jako jediné řešení této situace se ukázala devalvace francouzské měny. Z pohledu dnešní ekonomické vědy je její výsledek diskutabilní.

Závěrem této diplomové práce bych chtěla poznamenat, že fakta a postřehy nabyté při zpracování tohoto tématu nám mohou napomoci lépe chápat i současné postoje některých zemí při vytváření eurozóny a rozšiřování Evropské unie. Například Velká Británie je sice členem Evropské unie, ale namísto společného eura nadále používá britskou libru. Paralelu k tomuto rozhodnutí můžeme spatřovat v jejím rezervovaném postoji k rozšiřování měnové unie v Evropě v 19. století. Stejně tak Švýcarsko, které se ve 20. letech 20. století přiklánělo k ukončení existence Latinské měnové unie, se možná nechalo inspirovat historií a odmítlo do Evropské unie vstoupit. A nakonec Francie, která byla iniciátorem vzniku Latinské měnové unie, stála u zrodu Evropské unie, a prosazovala zavedení společné evropské měny. Francie se spolu s dalšími státy Evropské unie rozhodla k přijetí eura

v roce 2002. Tímto rokem tedy definitivně končí éra franku, jakožto francouzské národní měny, o jejíž historii pojednává naše práce.

Seznam literary

- Asselain, J.-Ch.: Histoire économique de la France du XVIIIe siècle à nos jours I. De l’Ancien Régime à la Première Guerre mondiale, Seuil, Paris, 1984a, ISBN 2-02-006731-5
- Asselain, J.-Ch.: Histoire économique de la France du XVIIIe siècle à nos jours II. De 1919 à la fin des années 1970, Seuil, Paris, 1984b, ISBN 2.02.006732.3
- Aubert, Juvigny, Messin: La Banque de France, Berger - Levrault, Paris, 1975, ISBN 2-7013-0056-8
- Barjot, D.: Histoire économique de la France au XIXe siècle, Nathan, Paris, 1995, ISBN 209 190 259 4
- BDF: La Banque de France et la monnaie, Paris, 1972
- Caron, F.: Histoire économique de la France XIXe – XXe siècle, Armand Colin, Paris, 1995, ISBN 2-200-21653-x
- Clain-Stefanelli, V.; Clain-Stefanelli, E.: Monnaies européennes et monnaies coloniales américaines entre 1450 et 1789, Office du livre, Fribourg, 1978
- Club européen du papier monnaie: 1789 –1989 Deux siècles de papier monnaie français, L’Aureus, La Roche-sur-Yon, 1989, ISBN 2-907074-01-6
- Consigny, P.: La France et sa monnaie, Imprimerie nationale éditions, Paris, 2000, ISBN 2-7433-0409-X
- De Saint-Genis, F.: La Banque de France à travers le siècle, Guillaumin, Paris, 1896
- Dowle, A.; De Clermont, A.: Monnaies modernes de 1789 à nos jours, Office du Livre, Fribourg, 1972
- Duboin, J.: La stabilisation du franc, Librairie des sciences politiques et sociales, Paris, 1927
- Eichengreen, B.; Flandreau, M.: The Gold Standard in theory and History, Routledge, London, 1997, ISBN 0-415-15061-2
- Faure, E.: La banqueroute de Law, Gallimard, Mayenne, 1977, ISBN 2-07-027895-6

- Hannequart, A.: Histoire économique de l'Europe-transformation d'une société, De Boeck-Wesmael, Bruxelles, 1993, ISBN 2-8041-1841-X
- Holman, R. a kol.: Dějiny ekonomického myšlení, C.H. Bech, Praha, 1999, ISBN 80-7179-238-1

- Hroch, M.; Kubišová, V.: Velká francouzská revoluce a Evropa, Svoboda, Praha, 1990, ISBN 80-205-0151-7

- Chown, John F.: A History of Money from AD 800, Routledge, London, 1996, ISBN 0-415-10279-0
- Karvaš, A.: Francúzska inflácia a z nej vyplývajúce poznatky pre menovú teóriu, Právnická fakulta University Komenského, Bratislava, 1928

- Keynes, M. J.: The General Theory of Employment, Interest and Money, Harcourt Brace Jovanovich, San Diego, 1964, ISBN 0-15-634711-3

- La documentation Française: Histoire économique de la France au XXe siècle, Paris, 1992

- Lambl, A.: První inflace v dějinách lidstva, Knihotiskárna Josef Kobolis, Praha, 1936
- Nemeškal, L.: Snaha o mincovní unifikaci v 16. století, Academia, Praha, 2001
- Poincaré, R.: La restauration financière de la France, Payot, Paris, 1928
- Půlpán, K.: Nástin českých a československých hospodářských dějin do roku 1990 II. díl, Karolinum, Praha, 1993, ISBN 80-7066-786-9
- Redish, A.: Bimetallism, CUP, Cambridge, 2000, ISBN 0 521 57091 3
- Redon, M.; Besnard, D.: La Banque de France, Imprimerie des presses universitaires de France, Vendôme, 1996, ISBN 2 13 047876

- Rivoire, J.: Histoire de la monnaie, Presses Universitaires de France, Paris, 1985, ISBN 2 13 039043 9

- Sojka, M.: Dějiny ekonomických teorií, VŠE, Praha, 1991, ISBN 80-7079-937-4

- Vanthoor, Wim F. V.: European Monetary Union since 1848, E. Elgar, Cheltenham, 1996, ISBN 1 85898 461 0
- Vencovský, F.: Dějiny bankovníctví v českých zemích, Bankovní institut, a.s., Praha, 1999, ISBN 80-7265-030-0

- Vilar, P.: Or et monnaie dans l'histoire, Flammarion, Paris, 1974

Slovníky a encyklopedie

- Grand dictionnaire encyclopédique Larousse, Librairie Larousse, Paris, 1985, ISBN 2-03-102300-4
- Grand Larousse, Librairie Larousse, Paris, 1960
- Grand Usuel Larousse-dictionnaire encyclopédique, Larousse, Bordas, 1997, ISBN 2-03-750029-7
- Půlpán, K.; Ducháčková, E.; Musílek, P.; Půlpánová, S.; Veselá, J.: Slovník bankovníctví, pojišťovnictví a kapitálových trhů, Public History, Praha, 1998, ISBN 80-902193-2-2
- Teed, P.: Moderní oxfordský slovník 20. století, Iris, Praha, 1994, ISBN 80-85893-02-9